ISTRSKE TEME

LIST ZA SLOVENSKO ISTRO

Letnik 2 | oktober - december 1999 | številka 9/10 | ISSN 1408-6956

Leda Dobrinja
SLOVENSKA ISTRA NA PRELOMU TISOČLETIJ

Slovenska kultura je doma predvsem na podeželju Slovenske Istre. Ob drugih kulturah je soustvarjala realnost obalnih mest, širšega istrskega prostora in slovenskega etničnega ozemlja, ki je danes izven državnih meja. Z našimi izseljenci pestri tudi kulturni mozaik vseh kontinentov. V zadnjih desetih letih je istrska in znotraj nje slovenska kultura v Istri dosegla razcvet, ki ga lahko primerjamo le z dogajanjem v času narodne prebuje pred sto leti. Knjižne izdaje, društva, prireditve kažejo, da je ta del kulture v sedanjem trenutku zelo vitalen. Poleg zadovoljstva, ki se kaže v zvezi s tem, pa se hkrati razvijajo pritiski, ki jo lahko ponovno potisnejo na rob. Izkristalizirali so se elementi, ki so odločujoči za gospodarski in kulturni položaj in usodo istrskih Slovencev ali slovenskih Istranov jutri.

Monopoli, ki so v dobršni meri začrtali usodo Slovenske Istre zadnjih desetletij, še vedno držijo v rokah ključne položaje. Po drugi svetovni vojni je bil sistem naravnan tako, da se je podeželje zapuščalo. Pred istrsko prebujo v devetdesetih letih je bilo praktično v razsulu. Tudi danes se problematika razvoja podeželja s strani lokalne oblasti minimizira. Zaradi načina mišljenja in logike ohranjanja pozicij se projekti tempirajo tako, da so v funkciji ohranjanja pozicij, v resnici pa ne prinašajo pravega razvoja in ob dosežkih producirajo vrsto konfliktov.

Strankarstvo nad narodnimi in drugimi vitalnimi interesi je v našem prostoru še posebej usodno. Slovenska Istra ne v politiki in ne v kulturi še ni premogla modrosti prepoznavanja projektov, ki so pomembnejši od svojega ozkega interesa. Moralo bi iti za logično hierarhijo interesov od osebnega na dnu, preko interesa skupine, do nacionalnega interesa na vrhu lestvice. Ta razdrobljenost in neenotnost se kaže tudi med dejavniki v kulturi, turizmu, politiki. Le tiste stranke ali koalicije pa, ki bodo znale povzeti vitalne narodne, kulturne, gospodarske in politične potrebe časa, pa bodo tiste, ki bodo odigrale vlogo, dostojno izzivu preloma tisočletij.

Razvoj podeželja bi lahko gledali v treh razsežnostih: notranjem, čezmejnem sodelovanju in vključevanju v evropske programe. Uspešnost razvoja je pogojeno z znanjem, informiranjem in osveščenostjo. Mlajše generacije Istranov uspešno dohitevajo ostalo

(nadaljevanje na strani 27)

Članici Aktiva kmečkih žena v narodni noši na prazniku refoška v Marezigah, leta 1991

Bert Pribac
(Iz niza "Razmišljam Boga in vesolje")

Po samostanih, shodnicah in mošejah
se skrivajo tisti, ki so šibkega uma
in jih pekel straši.
Človek, ki ve za mogočnost Boga,
si ne seje v srce plevela groze in jadikovanja.
(Po Omarju Kajamu)

Usodne misli

Ali se Bog, če je tam čez,
spominja vernikov,
ki ga molimo?

V samoti tihi
v snu smo razvozlali,
povsod je Bog.

Na hribu hrast
silni burji se upira,
usoden ukaz.

Črv, ki gloda srž,
ne ve za cvet dišeči,
ki bo ovenel.

Mesečina lebdi,
duša razmišlja o namenu
v cipresni noči.

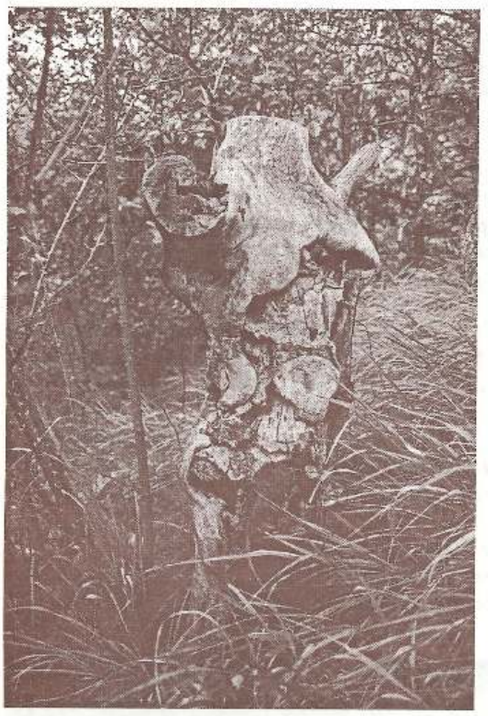
Da bi zmeraj
obstati mogla duša
v zavetju sanj.

dr. Mira Cencič

IVAN RUDOLF

Konec prve svetovne vojne je velik del slovenskega in hrvaškega ozemlja po mednarodnih pogodbah pripadel Italiji kot plačilo za njen vstop v vojno proti Avstriji. Tako je pod kraljevino Italijo prišlo skoraj pol milijona Slovencev in Hrvatov, ki so ostali povsem brez narodnostnih pravic. Okupatorji so osvojeno ozemlje predstavljali kot gospodarsko in zgodovinsko italijansko, Slovence pa so poimenovali narodno neosveščene drugorodce, ki jih je treba čimprej poitalijančiti. Svoj prispevek tako začenjam s črnimi časi na Primorskem, ko je bilo našemu ljudstvu določeno, da kot narod izgine. Živahno kulturno delo, legalno in ilegalno, je budilo narodno zavest, da z zaupanjem vase, trdoživim in upornim hotenjem obstane in premaga določeno mu usodo.

Tedaj, ko se je Ivan Rudolf vrnil v domače kraje, je fašizem že pokazal ostre zobe. Ivan je v Gorico prišel leta 1924 in tam ostal do leta 1928. Bil je uslužbenec podružnice Ljubljanske kreditne banke in ostal pri njej tudi, ko jo je prevzela Banca del lavoro. Takoj se je vključil v narodno delo. Dokler je bilo to mogoče, je deloval pri prosvetnih društvih, sodeloval na dijaških zborovanjih in v časnikarstvu. Ko pa je postalo vse, kar je bilo slovenskega, protidržavno, se je začelo kulturno in narodnoobrambno delo podtalno organizirati v organizaciji TIGR. Leta 1927 Ivana Rudolfa najdemo med ustanovitelji odbora Tigr v Gorici in kot organizatorja celice v Šentvidu. Zaradi stopnjevanjega fašističnega pritiska ob sumu, da je narodnoobrambno delovanje organizirano, je moral že v začetku leta 1929 emigrirati v Jugoslavijo. V Ljubljani je preživel čas od leta 1929 do 1940. Bil je profesor na trgovski šoli in si tam ustvaril družino. Ob tem je neumorno deloval, javno in ilegalno. Bil je urednik in dopisnik nekaterih časnikov, predsednik narodnoobrambnega društva Branibor in sodelavec v društvih primorskih emigrantov. Ilegalno je sodeloval z voditelji organizacije Tigr in aktivno deloval v mnogih pomembnih tigrovskih akcijah. Ker je bila njegova sabotažna naveza odkrita, je poleti 1940 zbežal v Beograd, saj sta bili nanj razpisani

Čok, foto L.D., 1999

tiralica in visoka nagrada. Tam je sodeloval z emigrantskimi protifašističnimi skupinami in postal tajnik na novo ustanovljenega Jugoslovanskega odbora v Italiji, ki je imel nalogo delovati v smeri priključitve Primorske k matičnemu telesu. Tudi od tam, kjer je živel v ilegali, je moral bežati. Preganjala ga je kraljeva oblast in iskal ga je gestapo. Marca 1941 mu je uspelo priti v Turčijo in nato dalje v Egipt. Čas od 1941 do 1946 je preživel v Afriki. Sodeloval je z zavezniškim vojaškim vodstvom in nadaljeval z narodnoobrambnim delom med vojnimi ujetniki slovenske narodnosti. Še bi lahko opisovali delo Ivana Rudolfa, preveč ga je bilo za eno samo življenje in še to ne posebno dolgo. Dragocenejše kot opis pa je sporočilo njegovega življenja in dela, vpetega v najbolj razburljivi delček slovenske zgodovine. Njegovo delo do neke mere osvetljuje temne lise polpreteklosti in prispeva k razumevanju sedanjosti. Čas, ki ga je Ivan Rudolf preživljal, kaže:

1. Neizprosen boj Slovencev za svoj narodni obstoj na zahodni in severni meji

Ivan Rudolf je bil predvsem glasnik pretresljivih pričevanj o genocidnem položaju Slovencev pod Italijo. Tistih pričevanj, ki se v našem spominu postopoma brišejo, a morajo ostati v naši zavesti kot opomin, kot trezni preudarek pred utopičnimi avanturami. Objektivna dejstva kažejo na stalno ogroženost slovenskega naroda na zapadu. Kratica TIGR simbolizira območje (Trst, Istra, Gorica, Reka), cilje (narodnoobrambni boj) in realnost na tem področju (popolno italijansko prevlado). Onkraj meje se naša manjšina brez zaščitnega zakona tiho in vztrajno pogreza, pri nas pa italijanska, ki je priviligirana, narašča. Tvegano je gledati bodočnost v naivnih in utopičnih konstruktih sožitja, kjer v praznino poraženega proletarskega internacionalizma prodira ideja multikulturnosti, ki naj bi se udejanjila med samozavestnim ter s kompleksom majhnosti obremenjenim narodom. Nasprotno, več moramo storiti za varovanje in spoštovanje svojega jezika, svoje kulture, svoje zemlje in vsega materialnega in duhovnega imetja. To ni nacionalizem, to je patriotizem najžlahtnejše vrste, ki nas varuje, da na svoji zemlji preživimo in kljubujemo zgodovinsko prisotni ogroženosti.

2. Upor na narodnem in ne strankarskem soglasju

Primorski Slovenci smo se v Evropi proti fašizmu organizirali prvi (Tigr) in prvi smo začeli s protifašističnim bojem. V Tigru ni imela primata nobena stranka, nobena ideologija si ga ni prisvojila, združeval je domoljube, ki so se povezovali s tistimi, ki so jim dajali upanje na osvoboditev Primorske in na priključitev k matični slovenski zemlji. Organizacija je torej delovala na narodnem soglasju in ne na strankarskem ali ideološkem. Kot ostali tigrovci se je tudi Ivan Rudolf boril za Slovenijo in za Jugoslavijo, kakršnokoli, da bi Slovenci le bili svobodni kot narod. Ni šlo torej ne za strankarstvo in ne za oblast, šlo je za narodno osvoboditev.

Ob pripravah na Hitlerjevo osvajalno vojno in ob njenem samem začetku so se povezovali z edinimi resnimi nasprotniki fašizma Angleži in

IZ VSEBINE:

- *Trajnostni razvoj podeželja ob vstopanju v EU*
- *Zoper uporabo zemljepisnega imena Obala*
- *Bojan Bem in njegovo slikarstvo*
- *Izseljenci v Južni Ameriki*
- *Iskanje korenin*
- *Obiski*
- *Tribuna in pobude*
- *Spomini na vojna in povojna leta*
- *Iniciative v Istri:*

Aktiv kmečkih žena
Dramski krožek Koštabona
Klub istrskih študentov

- *Slavo Batista in njegov glasbeni svet*
- *Fotografije iz vaših predalov*
- *Anekdote in narodne pesmi*

Francozi, jim poročali o genocidnem položaju Slovencev pod Italijo ter o vojaških in političnih zadevah. Ko pa sta fašizem in nacizem začela prodirati v Evropo, se je Ivan Rudolf vključil v organizacijo sabotažnih dejanj, ki so spomladi leta 1940 prve v Evropi ovirala promet med silami osi in ogrožala prometno varnost. Tigrovci so se na splošen upor v Julijski krajini pripravljali organizacijsko in vojaško. V pričakovanju napada na Jugoslavijo je Ivan Rudolf z velikim zaupanjem načrtoval vpad v Julijsko krajino prav s primorskimi emigranti, ki bi vzpodbudili splošen upor. V Afriki je po angleških ujetniških taboriščih zbiral italijanske vojake slovenske narodnosti in jih vojaško ter moralno pripravljal za prostovoljni boj za osvoboditev slovenske zemlje. S primorskimi prostovoljci, nekdanjimi italijanskimi vojaki, je načrtoval invazijo na Primorsko. S pomočjo slovenskih padalcev je vzpostavil zvezo med zavezniškimi vojaškimi silami na Bližnjem vzhodu in primorskimi partizani. S svojimi načrti je ustvaril vizijo razvoja vojnih dogodkov, ki so imeli resen odmev v zavezniški vojski. V Afriki je zbral preko pet tisoč mož in fantov, ki so se s prekomorskimi brigadami priključili Narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije. Vse to daje odgovor na hipotetično vprašanje, ali bi bil slovenski narod sposoben, da se okupatorju upre na podlagi narodnega sporazuma in ne strankarskega. Ivan Rudolf je bil glasnik in tvorec takega obrambnega in osvobodilnega koncepta.

3. Narodni interesi pred strankarskimi

Vse to dinamično dogajanje v času Rudolfovega življenja jasno kaže, da strankarski interesi nad narodnimi slabijo narodno odpornost, nas mečejo na kolena in postavljajo za plen zemlje lačnim tujcem. Ne glede na to ali o tem govorimo ali molčimo, neizpodbitno dejstvo je, da smo Slovenci narod, ki se je prvi v Evropi organizirano uprl fašizmu, smo pa tudi edini, ki smo po tigrovskem in partizanskem boju kot zmagovalci, zavezniki zmagovite koalicije, izgubili del čistega narodnostnega ozemlja. Danes smo edina država, ki se ji postavljajo posebni pogoji za povezovanje z Evropo, ko mora, da se naveže tja, kjer je vedno bila, klecniti na kolena in tvegati svojo zemljo. Izgubo slovenske zemlje, Trsta, Gorice je Ivan Rudolf boleče občutil in pravilno je presodil, da je žrtev prevladovanja strankarskih interesov nad narodnimi. Ta strankarska, ideološka in politična nasprotja slabijo našo avtonomnost tudi danes. Potrebujemo edinost, potrebujemo tigrovski duh, tigrovsko moč, da preživimo kot narod.

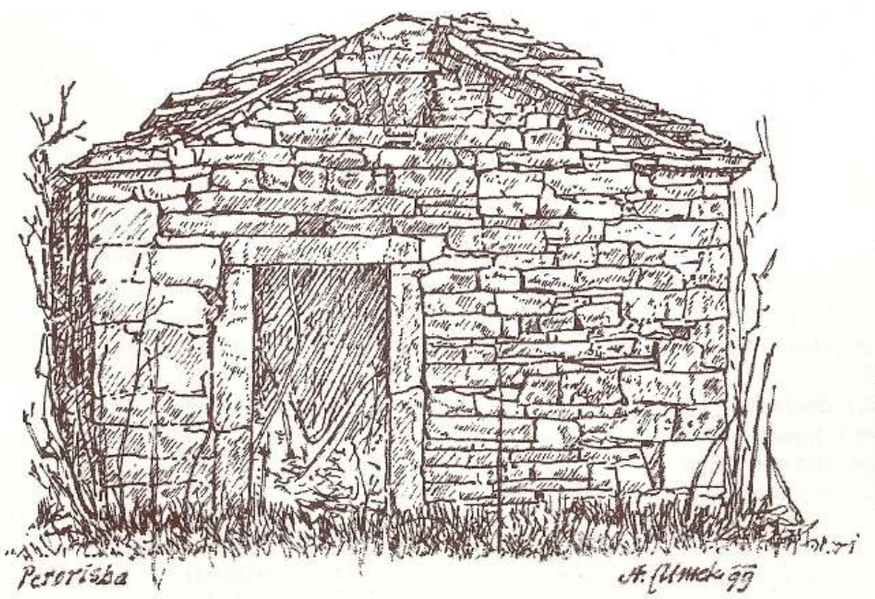
4. Domovinska vzgoja

Tigrovska narodnoobrambna organizacija je bodrila potlačeni primorski narod k pokončnosti, k ohranitvi narodne zavesti, k obstoju Primorcev kot Slovencev in se je odločno uprla ciljem italijanske oblasti. Ivan Rudolf se je odlikoval kot narodni buditelj in vzgojitelj. V vseh življenjskih okoljih je vztrajno deloval kot publicist, vzgajal pa je tudi z živo besedo in s svojim ravnanjem. V času centralistične in unitarne Jugoslavije je skupaj s tigrovskimi voditelji in narodnjaki vplival na domoljubje primorskih emigrantov preko emigrantskih in narodnoobrambnih društev. Vojake slovenske narodnosti, ki jih je našel v angleških vojaških taboriščih, je z vsemi sredstvi pripravljal na boj za dom in domovino. Ta njegova vloga je najbolj daljnosežna, saj so bili s tem dani subjektivni temelji za narodnoosvobodilni boj. Veliko vlogo v razvoju narodne zavesti so imeli slovensko petje in biseri iz slovenske slovstvene zakladnice, ki so z optimizmom napovedovali: "Naš rod bo tu gospodoval, naš jezik, naše pravo." Moramo priznati, da smo bili primorski Slovenci bolj pokončni in ponosni, ko smo bili zasužnjeni, teptani in zaničevani, kot pa danes, ko živimo v svoji državi v vsem bahavem izobilju. Potrebujemo domovinsko vzgojo v šoli in razcvet narodne kulture, potrebujemo trdno narodno zavest in pokončnost. Zgled za to sta nam dala Ivan Rudolf in Tigr, zato Tigr ni mitologija ampak stvarnost, ki jo danes potrebujemo, ker potrebujemo vzore nesebičnih dejanj, pogum in narodni ponos. Potrebujemo ideale. Naj si bo človek ali narod, brez idealov je mrtev, ravnodušen, nima moči in volje, da nosi glavo pokonci, da bi prijel lastno usodo v svoje roke.

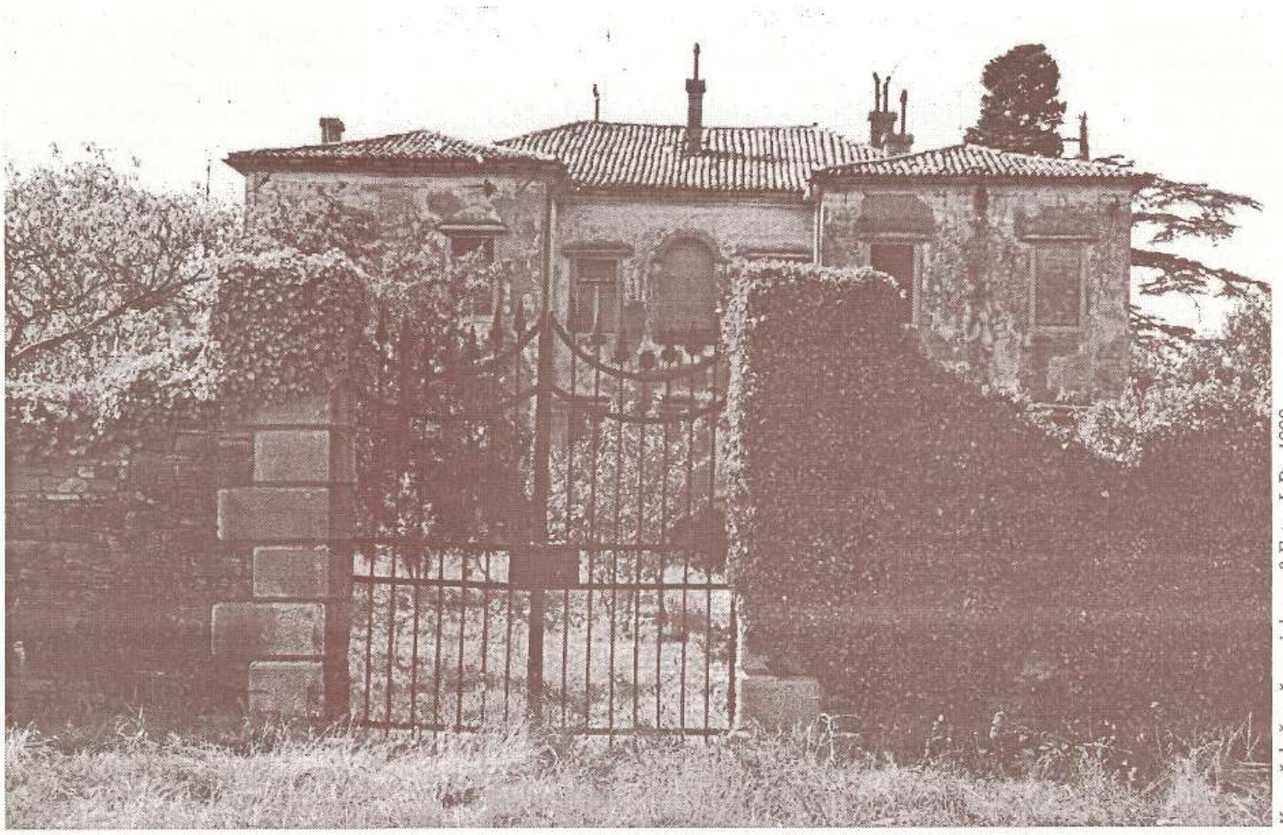
5. Prepričljivo izstopa moč idealov

Življenje in delo Ivana Rudolfa je navsezadnje eno samo vrednostno dokazovanje idealov: tako za ohranitev narodne samobitnosti kakor tudi za prenašanje naporov, žrtev in ponižanj. Z izjemno prepričljivostjo se njihova vrednost kaže na Rudolfovi nedokončani poti proti domu, ko mu povojna oblast ni dovolila vrnitve. Tako ga domovina ni mogla sprejeti, četudi ji je tako zvesto služil in jo tako ljubil. Tudi brezobzirni povojni čas, ko je prevara premagala resnico in pravico, ni omadeževal njegove čiste domoljubne ideje. Še naprej se je z vsem žarom boril za pravice in obstoj slovenske manjšine, čeprav v tuji državi. V smislu Cankarjevih besed "Domovina, če nimaš kruha, daj mi kamen, in še ob kamnu ti bom prepeval" je domovini ostal zvest in vdan do konca. Tako je očitno, da je Ivan Rudolf od začetka do konca svojega tvornega življenja služil domovini in ne stranki ali ideologiji. Hodil je pred svojim časom. S svojimi ideali je bil pred stvarnostjo. Tudi danes je daleč pred nami. Pomembno je, da sledimo njegovim idealom, da se približujemo edinosti, da premagamo razkol, ki slabi narodno enotnost in dovoljuje, da hira narodni ponos.

Alojz Umek, Poljska hiša v dolini Dragonje, perorisba, 1999

(Sestavek je nastal in bil predstavljen ob postavitvi doprsnega kipa Ivana Rudolfa v Podnanosu, ki je bil odkrit ob 100-letnici njegovega rojstva konec leta 1998.)

Koga čakaš, začarani dvorec? Foto: L.D., 1999

dr. Branka Berce - Bratko

TRAJNOSTNI RAZVOJ PODEŽELJA OB VSTOPANJU V EVROPSKO ZVEZO

Država Slovenija se je odločila, da se po najhitrejši možni poti vključi v Evropsko zvezo. S tem se je zavezala, da sprejme evropski pravni red, ki ga s pogajanji usklajuje na 31 področjih. Eno najtežjih področij sta kmetijstvo in regionalni razvoj. Oboje pa zadeva razvoj in ohranjanje podeželja v Sloveniji. Pri tem se je vredno opreti na Dunajsko deklaracijo, ki je bila sprejeta 30. oktobra 1998 na Dunaju. Sprejeli so jo udeleženci konference in pozivajo države članice EU, države prvega in drugega pridružitvenega kroga ter evropsko komisijo, naj jo upoštevajo. Dunajska deklaracija ima naslednje sklope:
- napredna okoljska politika za razširjeno Evropo,
- reforma skupne agrarne politike,
- varovanje biološke raznovrstnosti,
- transportna politika v razširjeni Evropi,
- preoblikovanje kohezijskih politik in s tem tudi kohezijskih skladov EU.

V uvodu Dunajske deklaracije o razvoju podeželja je govor o tem, da v 26 državah Evrope razvoj podeželja ni rezultat nacionalnih in lokalnih aktivnosti in politike. Na razvoj podeželja odločilno vpliva politika EU, in to ne le na polnopravne članice, marveč tudi na države, ki čakajo na vstop. Razvoj podeželja je v marsikateri državi problematika, ki ji je potrebno posvetiti posebno pozornost. Države morajo med seboj sodelovati, in sicer posebno pri pilotnih projektih in pri aktivnostih za doseganje trajnostnega razvoja na podeželju, ki ga je mogoče doseči s primerno zastavljenimi politikami, zakoni in ustreznimi tehnikami. Med te sodi tudi prostorsko planiranje.

V tržnem sistemu in sistemu prostega gibanja kapitala mora prostorsko planiranje delovati nadsektorsko. Delovati nadsektorsko pomeni, da mora imeti država tudi po vstopu v Evropsko unijo nacionalno zakonodajo, ker je edino nacionalna raven pristojna in odgovorna za celosten prostorski razvoj. Primeren oziroma trajnostni in uravnotežen razvoj pa bo lahko dosegla le s profesionalizirano stroko, ki bo tudi profesionalno organizirana in izvajana. Razmejiti je potrebno med "planibilnimi" elementi in zakonodajo ter omogočiti podjetništvo z vsemi korektivi varstva okolja in ob kvalitetnem prostorskem razvoju s primerno vključitvijo tehnik in metod celostnega planiranja v tržnih razmerah s ciljem razvijati in ohranjati prostorsko identiteto Slovenije. Ena od osnovnih prostorskih identitet Slovenije pa je prav podeželje.

Cilji Slovenije glede regionalnega in prostorskega razvoja:

- spodbujanje trajnostnega oziroma sonaravnega razvoja,
- ohranjanje biotske raznovrstnosti,
- zmanjševanje obremenitev okolja,
- sanacija in renaturacija degradiranega okolja,
- približevanje k Evropski zvezi (Poročevalec DZ RS).

Ministrstvo za okolje in prostor je pripravilo Program za prevzem pravnega reda Evropske zveze (acquis communotaire) za področje varstvo okolja, v katerem so zajeta vsa jedra reform, ukrepov mikro- in makroekonomske politike. Po veljavni zakonodaji v Republiki Sloveniji sodi prostorsko planiranje pod resor varstva okolja. Prevzem pravnega reda Evropske zveze bo potekal po posameznih segmentih.

Prostorska zakonodaja:

Republika Slovenija ima Zakon o varstvu okolja (ZVO 1993), pod katerega sodi tudi prostorska zakonodaja. Povedati moramo, da še vedno velja zakonodaja iz prejšnjega političnega sistema, in to je tudi eden izmed razlogov, da sistem ne deluje. Že takoj na začetku je potrebno poudariti, da je prostorska zakonodaja tudi v državah EU prepuščena nacionalni ravni.

V pristojnosti EU sta le regionalna infrastruktura in posebej veliki transportni koridorji, ki so predmet načrtovanja in soodločanja Evropske zveze. Za Slovenijo so bili veliki transportni koridorji v pretežni meri določeni v predpristopnem obdobju. EU si prizadeva za dobro povezavo med članicami in po odločitvi za razširitev (Maastricht 1993 in Amsterdam 1996) je začela podpisovati tudi transportne sporazume z državami, ki bi lahko bile kandidatke za polnopravno članstvo

v EU. Slovenija predstavlja pomembno geostrateško točko za koridorje proti vzhodu in na jug, predvsem do Grčije. Uskladiti oziroma prilagoditi moramo okoljsko zakonodajo, zagotoviti transportne koridorje in sami urejati prostorski razvoj.

Zakonodaja prostorskega planiranja je v pristojnosti nacionalnih držav, ni na ravni Evropske zveze (EU), kar po vključitvi tudi pomeni, da Slovenija lahko strateško planira za slovensko etnično ozemlje, ki v tem primeru zajema celoten prostor, kjer živijo Slovenci, pa čeprav zunaj uradno priznanih meja. Slovensko avtohtono prebivalstvo zunaj državnih pomeni kulturno vrednoto, ki pripomore k raznovrstnosti in raznolikosti ne le Slovenije, marveč celotne Evropske zveze.

V primerjavi z deželami Evropske zveze je Slovenija prostorsko relativno majhna država. Majhna po kriteriju površine in tudi po kriteriju števila prebivalcev. Je pa gigant po biotski in krajinski raznolikosti in raznovrstnosti, ki je tako zelo cenjena na področju varstva narave, ne zavedamo pa se je dovolj na področju identitete prostora in narodne skupnosti.

Vsakovrstna identiteta od gospodarske, socialne do ožje prostorske pride lahko v veliki meri do izraza s tehnikami in metodami prostorskega planiranja. Razvoj in kontinuiteta identitete sta izjemnega pomena. Za ohranjanje in razvoj prostora je zelo pomembna identiteta teh prostorov, ki jih soustvarjajo prebivalci z načinom življenja in življenjskim stilom v nekem širšem prostoru - regiji oziroma na neki lokaliteti - naselju, za katere se načrtujejo in izvajajo prostorski plani in izvedbeni načrti.

Definicije pojmov:

Če želimo opredeliti, zakaj in kako prostorsko planiranje lahko opravlja funkcijo orodja, s katerim je mogoče doseči trajnostni in sonaravni razvoj, moramo opredeliti prostorsko planiranje in definirati trajnostni oziroma sonaravni razvoj.

Po definiciji prostorsko planiranje zajema varovanje in smotrno rabo, usmerjanje razvoja dejavnosti v prostoru, njihovo prostorsko organizacijo in določanje namenske rabe, in sicer tako, da omogoča trajnostni razvoj prostora in ljudi. Trajnostni razvoj pa je tak razvoj, ki ohranja naravno okolje za prihodnje rodove vsaj tako kvalitetno, kot je v ničelnem stanju, če ne boljše (Rio 92, Agenda 2000).

Prostorsko planiranje je urejanje prostora s plani in načrti bodisi na novih oziroma nepozidanih površinah bodisi kot prenova oziroma oživitev pozidanega prostora z namenom, da dosežemo celosten oziroma integralen razvoj prostora. Tehnike in metode prostorskega planiranja so ena redko dopustnih intervencij v sicer tržnem gospodarstvu. Prav s prostorskim planom lahko dosežemo določene strateške gospodarske cilje oziroma ohranimo kulturno dediščino.

V državah Evropske zveze ima prostorsko planiranje pozitiven predznak, ker z njim država tudi intervenira za dosego določenih gospodarskih, socialnih in ožjeprostorskih ciljev. Pri nas pa se prostorsko planiranje enači z bivšim ekonomskim sistemom, kar ni prav.

Celosten razvoj mora biti načrtovan in izvajan po načelih trajnostnega oziroma sonaravnega razvoja prostora v najširšem pomenu besed: prostor in ljudje. Kot trajnostni razvoj ljudi razumemo ohranjanje in razvijanje identitete ljudi, ki pa je prostorsko-okoljska, gospodarska, družbena in ožje kulturna. Prav iz teh razlogov v prostorskem planiranju strokovno delimo kategorijo prostor v okoljsko-prostorski, družbeni in ožjekulturni prostor.

Sestavine, ki jih urejajo plani, so:

- državni plan prostorskega razvoja z vsemi prostorskimi prioritetami, ki mora biti nadsektorski, omogočati demokratičen, a hkrati trajnosten razvoj,
- planiranje infrastrukture od prometne do kulturno-izobraževalne in oskrbne na makro-, mezo- do mikroravni na strateški ravni,
- razvoj regij in urejanje naselij,
- kompleksna prenova oziroma regeneracija delov naselij oziroma celot,
- nova pozidava, ki nastaja v regiji, naseljih oziroma na posameznih lokacijah.

Tehnike:

- Presoja vplivov na okolje je že obvezen element večjih posegov v prostor. Družbeni vplivi na okolje so presoje, ki pri nas še niso obvezne, bodo pa postale instrument, s katerim bo mogoče vplivati in uravnotežiti odklone, pozitivne in negativne, ki jih povzroča trg na področju prostora, ko ga obravnavamo celostno. Med družbene vplive sodijo tudi ekonomski vplivi na okolje in ljudi.
- Kulturološki pristopi v iskanju integralnih prostorskih konceptov varovanja in razvoja prostora na ravni regij, naselij, lokalitet; kulturološka analiza v postopkih integralne prenove naselij, delov naselij. Pri tej metodi gre za horizontalno in vertikalno soočanje različnih strok in sektorjev in opredelitev medsebojnih vplivov. Kulturološka sinteza predstavlja nadgradnjo kulturološke analize z integralnimi rešitvami za varovanje in razvoj na konkretnem primeru.
- Planiranje v pomenu nadresorskega in doseganja uravnoteženega, trajnostnega oziroma sonaravnega razvoja države kot celote. Strokovnjaki, ki so multidisciplinarni, in timsko delo tistih, ki varujejo, in tistih, ki uporabljajo prostor, mora biti prežeto tudi z ekonomijo in ekonomiko ter do neke mere tudi s socialnimi cilji (stanovanja, ekonomsko in socialno degradirana območja bodisi "industrijska" bodisi "stanovanjska").
- Načrtovanje. To je del, ki pretežno zajema konkretizacijo - izvedbo v prostoru in ga po veljavni zakonodaji razumemo kot izvedbene načrte. Načrtovalski - projektantski del se mora profesionalizirati in tudi primerno privatizirati oziroma podjetniško usposobiti in zaživeti.
-Kontrola izvedbe oziroma posega v prostor. V tem delu niso aktivne samo inšpekcijske službe, marveč tudi licenciranje projektantov. Problem nezakonitih - nelegalnih posegov v prostor bi morali izbrisati iz prakse.
- Demokratičnost postopkov od planskih, do izvedbeno-načrtovalskih. Konvencija o dostopnosti okoljskih informacij in soudeležbi prebivalcev, ki je bila podpisana v Aarhusu, junija 1998, zavezuje državo, vlado in Ministrstvo za okolje in prostor, da vzpostavita sistem izobraževanja in okoljske vzgoje za vse generacije tudi med posameznimi resorji in sektorji.

Predlogi za izboljšanje stanja prostorskega planiranja:

- uporaba novih tehnik in metod, ki smo jih navedli zgoraj,
- posebna licenca za planerja in posebna za načrtovalca,
- poenostavitev postopkov pridobivanja in izvajanja dovoljenj,
- konkretizacija kontrole,
- konkretizacija večje demokratičnosti in soudeležbe prebivalcev v postopkih načrtovanja in izvajanja prostorskega planiranja.

Slovenija in Evropska Zveza

Planiranje, načrtovanje in urejanje prostora je v Evropski zvezi zelo pomembno. Hkrati si EU postavlja naslednje prioritete sprememb in finančnih podpor:

- revidirati politike Evropske zveze za kmetijstvo, okolje in "razvojne" - strukturne sklade,
- program INTERREG IIc, ki se nanaša na transnacionalne cone, obmejna območja. Znano je, da so nacionalne vlade postavile

(nadaljevanje na 16. strani)

SPLOŠNA PLOVBA PORTOROŽ

Armid Novak

ZA UPORABO ZEMLJEPISNEGA IMENA "SLOVENSKA ISTRA"

Spominski utrinek: V šolskem letu 1949/50 sem bil dijak prvega letnika učiteljišča v Portorožu. Dijaki prvega letnika smo pogosto pomagali pok. prof. dr. Romanu Savniku pri razkladanju knjig in raznih fasciklov iz kamiona v stavbo, ki danes služi za počitnikovanje delavcev Agrotehnika-Gruda. Dr. Savnik je bil organizator in vodja zbirnega centra knjig in arhivov Cone B STO. Svoje delo iz tega časa je opisal v članku, ki je objavljen v *Zborniku osrednje knjižnice S. Vilharja v Kopru - l. 1985 (16-17)*. Nekega dne sem profesorju pomagal sortirati samostanske knjige. Spustila sva se v pogovor. Poizvedoval je, iz katere istrske vasi sem doma. Povedal sem mu, da sem iz Kort, in dejal je: "Ta zemlja je sveta, ta zemlja je naša." Vprašal me je, ali mogoče vem, kdo je izrekel to misel. Ni čakal mojega odgovora. Povedal mi je, da so to besede Franja Ravnika, ki jih je izrekel na kubejskem taboru 7. 8. 1870. Profesor me je opomnil, naj ob priliki, ko grem domov, le stopim na kortežansko pokopališče, kjer bom našel kamniti spomenik kortežanskemu župniku in narodnemu buditelju Franju Ravniku. Dr. Roman Savnik je o njem napisal daljši članek. Objavljen je v reviji *Bori (Koper - jesen 1955, stran 89-100)*. Ob sobotah popoldne sem profesorju večkrat pomagal pri pisanju seznamov zbranih knjig. Nekoč je nanesel pogovor na krajevna imena. Našel sem profesorjev sestavek "Problemi piranskih solin", ki je objavljen v *Geografskem zborniku SAZU (Ljubljana, 1965)*. V njem je dosleden pri uporabi imen Slovenska Istra, Hrvatska Istra. Druženje s prof. dr. Savnikom me je naredilo občutljivega do pravilnega poimenovanja Istre, ki jo naseljujemo Slovenci s pravim zemljepisnim imenom Slovenska Istra. Predvsem so ga zanimala domača ledinska imena. Zanimalo ga je, kako imenujemo prebivalce na levem bregu Dragonje. Dejal sem mu, da so to Kršani. Pogovor se je zaključil nekako takole: "Istra je polotok, a na tem polotoku imamo Slovensko Istro in Hrvatsko Istro."

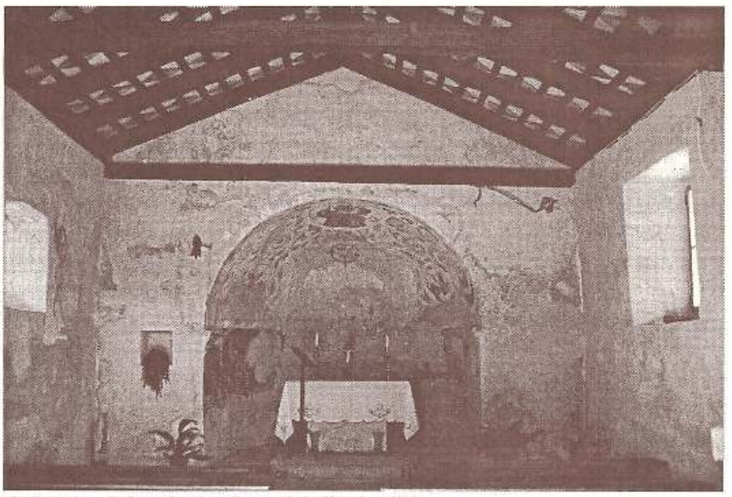
Še pred prvo svetovno vojno so Italijani vsiljevali za Istro, Trst in Gorico ime Venezia Giuglia, a v času svojega gospostva v l. 1918-1943 tudi uveljavili kot uradni naziv. Slovenci smo Venezia Giuglia prevajali v Julijska krajina. V matični Sloveniji pa se je to ozemlje (Julijska krajina) imenovalo Slovensko primorje in prebivalci Primorci.

Dr. Anton Melik se v knjigi *Slovenija - Slovensko primorje, (SM, Ljubljana, 1960)* ni opredelil do zemljepisnega imena za slovenski del Istre, ki ga naseljujejo Slovenci in Italijani. Na strani 145 takole piše: "Enotnega in skupnega imena za vso to pokrajino živa ljudska govorica ni ustvarila, pač pa so prevladovale označbe po mestih, posebno Kopru in Piranu. Prebivalce imenujejo 'šavrine'. ... Zato se nam je zdelo primerno, da to pokrajino imenujemo po prebivalcih 'šavrinsko'." Če sledimo trditvam dr. Antona Melika šavrinsko zajema svet med Glinščico in Dragonjo.

Svet med Glinščico in Dragonjo je obdelal Julij Titl v svoji doktorski disertaciji l. 1963. Disertacija je izšla v knjigi z naslovom *Socialno-geografski problemi koprskega podeželja (Koper, 1965)*. Dr. Julij Titl takole začenja: "H Koprski pokrajini - imenujemo jo Koprsko, štejemo Istrska brda ... To je ozemlje obalnih občin Izole, Kopra in Pirana ..."

Kot vidimo, se pokrajinsko ime "Koprsko" ni uveljavilo. Uveljavilo se je ime "Obala", ki so ga vsilili priseljenci preko sredstev javnega obveščanja in oblastnih struktur.

Poizkusil bom podati analizo razlogov, zakaj ljudska govorica ni ustvarila enotnega imena za to pokrajino med Glinščico in Dragonjo. Slovenska Istra je na obrobju slovenskega narodnostnega ozemlja, na katerem poleg Slovencev živi tudi avtohtona italijanska manjšina. Ta je doma predvsem v obalnih mestih Izola, Koper in Piran. Podeželje pa je bilo izključno naseljeno s Slovenci. Slovenske vasi so posejane na istrskih hribih. Med obalnimi mesti in vasmi

Cerkvica sv. Roka v Borštu. Foto: Alojz Umek, 1999

je "prazen" prostor. Prve vasi so po uro hoda od obalnih mestnih vrat (Malija od Izole in Pirana, Bertoki od Kopra). V preteklosti se prebivalstvo obalnih mest ni družilo s slovenskim prebivalstvom na podeželju. Italijanska manjšina je bila intelektualno in gospodarsko uspešnejša (močnejša), zato je uveljavila pokrajinsko ime Istra. Slovenska Istra je v preteklosti imela izredno slabe cestne povezave z osrednjo Slovenijo. Pot iz notranjosti Slovenije je v Istro vodila preko Bazovskega vrha (danes mejni prehod Lipica). Stiki osrednje Slovenije s Slovensko Istro so šli preko Trsta. Mestu Trst je bila posvečena velika pozornost, ker je njegov pomen v avstro-ogrski monarhiji postajal iz leta v leto vse večji. Slovenci, ki so živeli na območju med rekama Glinščico in Dragonjo, so majhna narodna skupnost, ki je bila gospodarsko in socialno nepomembna. Istrskim Slovencem je Trst pomenil predvsem tržišče za njihove kmetijske pridelke. Stiki so bili vsakodnevni in so imeli neposreden vpliv na nacionalno prebujanje Slovencev in Hrvatov. Vsakodnevno kalvarijo istrskih Slovenk je Marjan Tomšič čudovito opisal v svoji knjigi *Šavrinke*.

Slovenska Istra je bila upravno (oblastno) vezana na Poreč, kjer je bil sedež deželnega zbora. Hrvatom in Slovencem, ki so tvorili večino prebivalstva Istre (v posesti so imeli tudi večino ozemlja), ni nikdar uspelo izboriti si nacionalne in politične enakopravnosti z italijansko mestno večino, ki je bila arogantna in gospodovalna.

Istrski Slovenci, vpeti v vsakodnevni boj za svoj obstanek, niso razlagali svojega slovenstva v deklaracijah in resolucijah, to so počeli s pragmatičnimi dejanji. Ustanavljali so prosvetna (pevska, bralna, godbena) in gospodarska društva (hranilnice in posojilnice, zavarovanje živine) in zadruge. Zgodovina Slovenske Istre je pač zgodovina malih ljudi, ki so se skozi stoletja uspešno upirali poitalijančevanju. Poglavitno breme spodbujanja in ohranjanja nacionalne zavesti pri Slovencih v Slovenski Istri so nosili duhovniki (Ravnik, Kompare, Škerbec, Esih itd.). Poleg dušnopastirskega dela so tudi poučevali, vodili prosvetna in gospodarska društva. Slovenska Istra ni imela duhovnikov domačinov. Semkaj so prihajali službovat s Kranjske, Tržaškega, Goriškega. Prva nova maša duhovnika Slovenca - domačina - je bila peta leta 1937 v Kubedu. Na tej slovesnosti se je zbrala velika množica ljudi, ki so na ta način izkazali tudi svoj odpor do italijanske raznarodovalne politike do Slovencev. Novo mašo je pel Alojz Kocjančič, ki je tudi prvi pesnik - literat Slovenske Istre. Njegove pesmi veliko povedo o Slovenski Istri, njenih ljudeh in njihovih čedermacih. V pesmi Slovenska Istra je zaobseženo vse njeno območje in zjedrena zgodovina njenega ljudstva. Pesem (v izvornem tekstu je citirana v celoti) je iz pesniške

zbirke *Brumbole*, ki jo je uredil in spremno besedo zanjo napisal Marjan Tomšič. *(Izdala Lipa, Koper, 1988).*

Tudi konec 2. svetovne vojne in osvoboditev nista Slovenski Istri prinesla sreče. Morganova črta je Slovensko Primorje razdelila na dve okupacijski coni: cono A in cono B. Delitev na okupacijske cone je bila izvršena 12. 6. 1945. Cono A je upravljala ZVU in cono B PPOO s sedežem v Ajdovščini. Slovenska Istra je bila razdeljena: njen manjši del je ostal v coni A, večji del je bil vključen v cono B in upravno razdeljen na sežanski in koprski okraj. Ta delitev ni omogočala uveljavitve pokrajinskega imena Slovenska Istra. Uveljavilo se je ime po sedežu okraja - Koprsko.

Že 10. 10. 1946 je pariška mirovna konferenca sprejala sklep o ustanovitvi STO/TLT in določila njegove meje. Postal je sestavni del mirovne pogodbe med Italijo in FLRJ, ki je bila sklenjena 10. 2. 1947. Obe vladi sta jo hitro ratificirali in stopila je v veljavo 15. 9. 1947 - na dan priključitve Slovenskega primorja k FLRJ.

Priprave na novo teritorialno delitev Slovenske Istre so stekle že aprila 1947. Območja treh KLO v Slovenski Istri in to: Pregare, Gradina in Črnice, ki so bila v sežanskem okraju, so bila priključena k LRH. Prebivalci teh krajev se nikakor niso pomirili s to nasilno delitvijo, ostro so ji nasprotovali. Oblast je skušala s terorjem zlomiti njihovo nasprotovanje, približno 70 ljudi je spravila v zapore. Nekateri so bili obsojeni celo na tri leta ječe. Nad 200 ljudi je zapustilo te kraje in se izselilo. To je prvi eksodus v Slovenski Istri po 2. svetovni vojni. Ti kraji so bili ponovno vrnjeni Sloveniji šele leta 1954 po sklenitvi Londonskega memoranduma. V Hrvatski je ostala le vas Črnica.

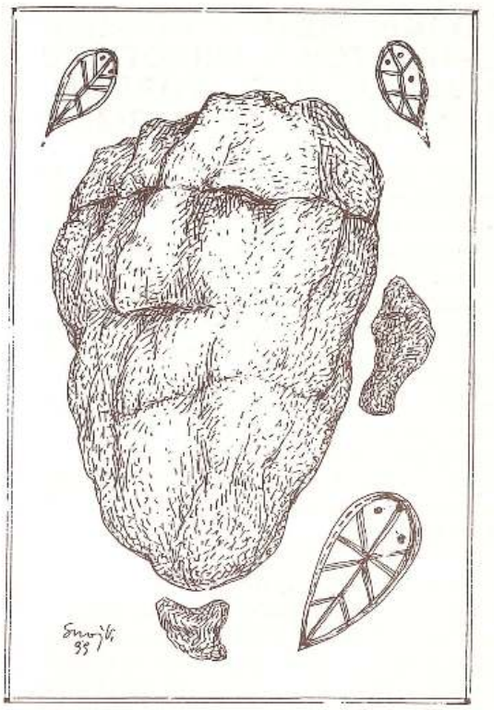
Avgusta 1947 je prišla v Slovensko Istro mednarodna razmejitvena komisija, da zakoliči mejo med STO in Jugoslavijo. Slovenska Istra je bila ponovno deljena, kajti meja je potekala od Ospa, mimo vasi Rižana, pred Loparjem, za Topolovcem, do reke Mirne. JLA je premaknila svoje enote na novo državno mejo v noči na 16. 9. 1947. S STO v Jugoslavijo je bilo možno potovati le preko mejnega prehoda v Rižani in to s posebno dovolilnico VUJLA v Kopru. V javnem življenju se je začelo uveljavljati STO in ni bilo nobene potrebe po uveljavljanju pokrajinskega imena Slovenska Istra.

Nimam veliko možnosti, da bi napravil popoln pregled strokovne literature, ki obravnava to pokrajino, in ugotovil, kako so jo posamezni avtorji imenovali v svojih spisih. Zbral sem nekaj avtorjev in jih navajam. ... (Navedba avtorjev). ... Že ta skopi pregled strokovne literature nam pove, da je v strokovnih krogih udomačeno pokrajinsko ime Slovenska Istra. Moj namen je, da pokrajinsko ime Slovenska Istra ohranimo. Vsakdo izmed nas lahko nekaj stori za dosego tega cilja. Veliko možnosti imajo javni delavci, da to pokrajinsko ime nevsiljivo vnašajo v svoj vsakodnevni govor. Menim, da utegne italijanska manjšina nasprotovati uporabi pokrajinskega imena Slovenska Istra. To razberem iz spisov bratov Juri, ko se zavzemata za Istro kot posebno regijo. Gradimo Slovenijo kot državo, vpeto v Evropo. Če težimo k takšni sodobni državi, potem meja na reki Dragonji ne bo nikoli ločevalna meja. Slovenska Istra in Hrvatska Istra bosta tudi v bodoče najtesneje povezani, a italijanska manjšina naj ostane most tega povezovanja.

(Op. ur.: Šestavek je prepis osebnega pisma poznanemu koprskemu politiku, ki je bilo napisano na dan pomladi leta 1991. Spis ni bil pripravljen za objavo, z njim avtor tudi ni želel stopiti v polemiko. V pismu je želel izpolniti obljubo in utemeljiti svoj ugovor zoper uporabo zemljepisnega imena Obala namesto Slovenska Istra. Zaradi njegove dokumentarnosti ga objavljamo rahlo skrajšanega.)

Istrska pokrajina. Foto: Silva Karim

Viktor Snoj: Gorostas, perorisba, 1999

Nad Hrastovljami se na previsni steni Štrkljevice skriva glava velikana, ki kot sfinga gleda v dolino. Ob svetlobi zahajajočega sonca jo je videti fantastično zdaj kot eno, zdaj kot dvojno glavo. Ker slikar Viktor Snoj snov za svoje stvaritve velikokrat išče prav v Kraškem robu, ni čudno, da je gornji motiv prvi odkril in ga tokrat tudi predstavil v grafični obliki.

Doživetje groze kmečkega človeka v težkih časih, ko so potekali boji s turško vojsko.

Viktor Snoj: "Kubed" - izsek - grafika - sitotisk

Leda Dobrinja

BOJAN BEM - POEZIJA KVADRATOV V TRIKOTNIKU BIVANJA MED KOPROM, BEOGRADOM IN PARIZOM

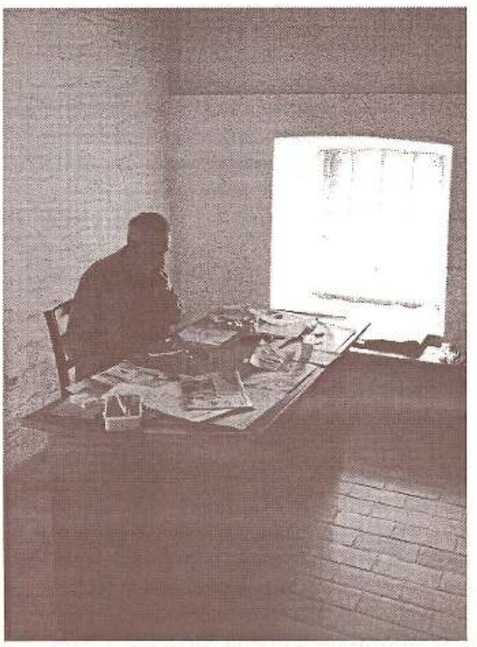
Bojan Bem je slikar. Po poklicu je pravzaprav umetnostni zgodovinar. In ko je na fakutleti v Beogradu povedal svojemu profesorju, da bo slikar, mu je ta rekel: "Nikar. Poglej, koliko je povprečnih slikarjev. Umetnostnih zgodovinarjev pa skoraj ni." Obetala se mu je namreč lepa akademska kariera. Pa se je Bojan vseeno odločil za tisto, za kar se je odločil. Ne glede na karkoli. Sicer pa je Bem slikar skozi in skozi. In ko se je odločil, da bo slikar in da bo slikar v Parizu, je bil za svojo odločitev pripravljen na vse, tudi gladovati. Pa lepo po vrsti.

Prva postaja Beograd

Bojan Bem je po rodu Primorec. Mamina družina, ki izhaja iz Solkana pri Novi Gorici, se je pred fašizmom umaknila v Beograd. Babičina teta je bila poročena v plemiško družino Manin. Med prvo svetovno vojno pa so se morali umakniti. In takrat je bilo imetje izgubljeno. Leta 1936 se je za sestro Vesno in pred Majo rodil sin Bojan. Med 2. svetovno vojno sta oče, pol Žid, pol Bosanec, in mati sodelovala z odporniških gibanjem in bila zaprta v Banjici. Tam je oče tudi izgubil življenje. Otroke Bojana in sestri je vzgajala babica. Obiskovali so slovensko šolo v Beogradu. Menda je bilo po vojni v Beogradu okrog trideset tisoč Slovencev. Iz tistega časa je ostalo veliko spominov. Na primer na to, kako so po vojni slovenske otroke zaradi pomanjkanja za nekaj časa poslali v Bolgarijo. Sicer jim je babica prenesla slovensko kulturo in je ostal Slovenec. Po vojni je mati dobila službo najprej v Mariboru, kjer je Bojan končal gimnazijo, nato pa v Kopru, kjer je preživel lep del mladosti. Od tedaj predstavlja Koper enega izmed treh stebrov njegovega življenjskega trikotnika. Ob vsaki vrnitvi najde mladostne prijatelje: Šalamuna, Mateliča, Marušiča. Katera pa je tretja postaja?

Pot v Pariz

Kako in zakaj je slikar odšel v Pariz, nikoli ni na dolgo in široko razlagal. Tisti, ki to odločitev razume, razume sam. Tudi se s svojim življenjskim slogom ne baha. In jaz ga tudi preveč nisem spraševala. Vem, da je tam spoznal Vena Pilona, da je imel zadnja leta svojega galerista, našel prijatelje in da si je ustvaril v mestu umetnikov lepo ime. Pripada krogu jugoslovanskih in slovenskih umetnikov, ki v Parizu nekaj pomenijo. In ker je v Sloveniji njegovo ime širši javnosti manj znano, ga vprašam, kje visijo njegova dela. Pove mi, da je večkrat predstavljal Jugoslavijo, da dela visijo v muzejih sodobne umetnosti v Jugoslaviji, predvsem v Beogradu in v Strasbourgu. Ko pa prelistam katalog, ki je izšel ob razstavi, ki jo je Bojan imel leta 1991 v Meduzi v Kopru, se stvar hitro razloči. Od leta 1965 razstavlja na samostojnih in skupinskih razstavah od Beograda, Dubrovnika, do Benetk, Edinburgha, Dublina, Helsinkov, Madrida, do Maribora, kjer bo najnovejša

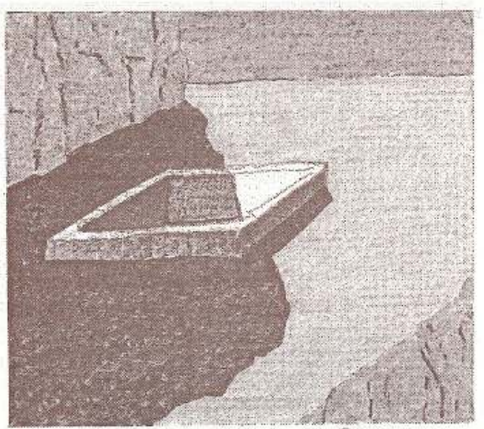

Bojan Bem pri delu. Foto: D.L., 1999.

dela predstavil januarja 2000. Slovenija še ni odkupila nobenega njegovega dela.

In spet Koper

Bem ni nikoli prekinil stika z domovino. Zadnji čas je tudi Pariz zajela kriza. V ilustracijo življenja slikarjev pove, da jih je v združenju registriranih deset tisoč. Konkurenca je velika, povrhu pa so se zasebne galerije začele zapirati. Vojna v Jugoslaviji ga je ponovno usmerila v Koper. Spet ga je Koper sprejel. Prebudili so se mladostni spomini na petdeseta leta z

Eden izmed Bemovih motivov, flomaster, 1999

utripom, ki so ga mestu dajali stari Koprčani, vročimi poletji in plavanjem do pomola sv. Katerine. Tja v dolino onstran zaliva smo se nekega jesenskega dne zapeljali. Na moje začudenje smo tam odkrili mogočne stare hiše, obdane s cipresami, staro skladje njiv, bivališč in drevja. Kmalu smo se znašli v atriju samostana sv. Nikolaja. Sicer pa Bem zadnje mesece živi v Loparju, kjer pripravlja svojo novo razstavo. Odkar dneve prebiva za mizo, med papirjem in barvami, v družbi cigaret, radia, tu pa tam psa, ki se mu prikrade v bližino, je tudi cela hiša dobila večjo spokojnost.

Kaj slika Bojan Bem?

Na vprašanje me spet napoti na katalog. Njegovi pasteli nosijo naslove: Pes in bazen, Kompozicija z modrimi linijami in skala, Kompozicija z modrimi in rumenimi linijami, Pes in labirint, Kompozicija z bazenom, Kompozicija s senco ptiča, Kamnolom. Umetnostni zgodovinarji so naslovili svoje kritike tako: Nerazložljivo skalovje, Upočasniti minevanje časa, Slika labirinta, labirint slike. In da sama ne bom storila sile Bemovemu slikarstvu, nekaj misli izpod peresa francoskega kritika Erica Michauda: "... Pri Bojanu Bemu gre za nekakšno dokončno in nerazumljivo popolnost prostora. Njegove slike so območja, kjer domišljija preprosto ne učinkuje: dosledna pravilnost barvnih ravnin in senc, njihova podrejena in rigorozna perspektiva, in končno še čista abstraktnost barvnih črt, hkrati vzpenjajočih in ravnih, ki ne pomenijo ničesar - vse to se najprej ponuja kot pomanjkanje pomena slike. V slikah ni nobenega dejanja, zdi se, da se materija ne more premakniti; še sam slikarjev gib se na meji vidnega izbriše in vpije v drobec pastela, ki vsakič predstavlja celotno teksturo slike..." (Eric Michaud, Bojan Bem, Upočasniti minevanje časa, prevedla Neva Zajc), *Obalne galerije, Piran, 1991.*

Kaj mu daje Istra?

Lopar, kjer nastajajo novi pastelni prostori, sicer ni njegovo prvo srečanje s kmečko Istro. Še prej se je večkrat zadrževal v sestrini hiši na Malem Čenturju. Tam sta z ženo Seko, modno kreatorko iz Beograda, pomagala urejati hišo, okolico s škarpami, rastjem. Ob ponovnem bivanju zaznavam v njegovem odnosu neko posebno spoštovanje. Niti ne, neko silno prefinjenost, pazljivost pri gledanju, dotikanju. Kot bi se bal, da bi s posegom porušil, oskrunil to skladje, ki ga dajejo zemlja, kamen, trave in človekov občutek za lepoto, racionalno, ki je že vpeta v pokrajino. Zato ga preveč ne gnjavim s tem, kaj najde v Istri. Niti s tem, ali se bo kdaj ogledala v njegovem delu. Odvrne, da v Istri lahko ustvarja. In vem, da je njegovo vračilo to, da ustvarja med nami.

Bojan je umetnik in s svojo umetnostjo ne dela kompromisov. Nihče ga ne more prepričati in prisiliti, da bi naredil nekaj, v kar ne verjame. In ko ga skušam prepričati, da mora njegovo delo postati bolj znano slovenski javnosti, da javna beseda pomeni tudi boljšo prodajo itd., pravi: "Saj nisem filmska zvezda, da bi ljudje vedeli za vsak moj korak. Ko bom imel razstavo, bodo že kaj napisali. Sicer pa je celo zgodbo napisal že Peter Semolič v *Novi reviji* in si jo lahko vsak prebere." Slike pa tako govorijo, če le želimo zvedeti za njihovo sporočilo.

Silvan Prodan
URIHI - REKA - BUENOS AIRES

28. decembra 1880 se je v slikoviti vasici Urihi, na četrt poti med Buzetom in Pazinom, rodila Marija Vodopija, ki se je leta 1901 poročila z Antonom Prodanom - Pišumerjem v Pašutiće. Njena prva sestrična Franica Vodopija se je rodila v sosednji hiši celih 26 let pozneje, točneje 26. julija 1906, tako da je starejšo sestrično zelo poredko videvala, ko je prihajala k svojim v Urihe.

S štirinajstimi leti je Franica odšla služiti k bogati družini na Reko, pri kateri se je naučila tudi pisati in brati. Na Reki je spoznala tudi mladega zidarja Ivana Draščića iz Draščićev, ki mu zvečer po delu ni bilo nikoli težko prihajati pod njeno okno in se pogovarjati o načrtih za prihodnost.

Za praznik velike sv. Marije, 15. avgusta 1923, je Ivan odšel domov ter se v Sv. Ivanu pod Buzetom močno stepel z vrstniki. Ker mu je grozila zaporna kazen, so mu na karabinjerski postaji svetovali, naj čim prej odide. Odšel je v Trst in si uredil vse potrebne dokumente za izselitev v Argentino na ime Giovanni Drassich ter konec leta 1923 že plul novi domovini naproti.

Po pristanku v Buenos Airesu so Ivana prevzele nune iz bližnjega samostana, kjer je opravljal vsa vzdrževalna dela, obenem pa tudi urejal nasade sadja in zelenjave. Nikoli pa ni pozabil na svojo Franico iz Reke, kateri je pisal najmanj enkrat mesečno ter jo stalno vabil, naj se mu pridruži v Argentini. Ker je bila Franica še mladoletna, mu je odgovorila, da se mora o njuni poroki dogovoriti s svojima staršema. Zato mu je, skupaj s sliko v novi obleki, poslala tudi naslov mamine prijateljice iz Buzeta, kamor naj piše, ker sta bila njena starša nepismena. Ivan je še isti dan po prejemu pisma iz Reke napisal podrobno obrazloženo pismo s prošnjo, da starša Vodopija iz Urihov dovolita hčerki Franici odhod v Argentino in poroko s Juanom Drassichem.

Obadva, mama in oče Vodopija, sta prijateljico iz Buzeta prosila, da jima je pismo dvakrat počasi prebrala, nato so skupaj stopili do notarja, kjer sta vsak s svojim križem potrdila, da lahko njuna 17-letna hči odpotuje v Argentino pod pogojem, da ji bodoči mož Juan Drassich pošlje vabilo in potrebnih dva tisoč lir za pot v Ameriko.

Vabilo in denar sta iz Argentine prispela že naslednji mesec in Franica se je na ladjo Francesca vkrcala v Trstu natančno 18 mesecev za bodočim možem. Še pred odhodom je Franičin oče pri sosedu naročil izdelavo lesenega zaboja, ki ga je njena sestra napolnila z vsem mogočim: od rjuh, doma spletenih volnenih nogavic za ženina (obvezni sestav nevestine dote), do oblek in drugih potrebščin.

V Buenos Aires je prispela sredi leta 1925. Zaročenec Juan jo je najprej nameraval nastaniti v skromnem penzionu sredi mesta, vendar jo je zaradi omejenih sredstev odpeljal kar v "svoj" samostan, kjer ji je predstojnica dodelila celico za prebivanje do poroke in delo pomočnice v kuhinji. Tam je naletela na dve prijazni dekleti, ki sta jo hitro naučili španskega jezika. *(nadaljevanje na naslednji strani)*

Razglednica, poslana fantu Pavlu Beliču iz Babičev v italijansko vojsko

Ernesta Belič, rojena l. 1908 v Potoku, foto okrog l. 1925

ODŠLI SO

Po odprtju lesenega zaboja je Juan ugotovil, da v njem ni obleke s fotografije, ki mu jo je Franica pred časom poslala v Argentino. Po podrobnem pregledu je tudi Franica ugotovila, da si je njena sestra vse najlepše obleke zadržala zase. Ves iz sebe je Juan takoj pisal v Buzet, da morajo Franičine obleke takoj odposlati v Argentino, kar sta njena starša tudi brez pripomb naredila.

Poročila sta se Juan in Francisca kar v samostanu, kjer sta delala. Za priči pa sta bili predstojnica in ena od sodelavk v kuhinji. Po devetih mesecih, sredi leta 1926, se jima je rodil sinček, ki sta ga krstila z imeni Juan Jose, od vsega začetka pa sta ga ljubkovalno imenovala Juancito (prevedeno: Ivanček). Istočasno z bratoma Tonićem in Štefanom si je tudi Ivan Draščić zgradil v četrti Avellaneda enonadstropno leseno hišo, obdano na zunanji strani z valovito pločevino. Na zahodni strani hiše je po vsej dolžini 60 m dolge parcele posadil vrsto trt, iz katerih je po treh letih pridelal do 300 litrov vina. Ko pa je hišo razširil tako, da je ob stopnišču v pritličju dobil dodatni kletni prostor, v nadstropju pa hodnik s podestom, je vrsto trt skrčil, preostale pa speljal v latnik, tako da je količina pridelanega grozdja ostala nespremenjena.

S šestimi leti je mali Juancito stopil v osnovno šolo, z enajstimi pa v srednjo tehnično, kjer si je izbral elektro usmeritev. Že s petnajstimi leti je nastopil službo v državni družbi za distribucijo električne energije na področju izgradnje in vzdrževanja omrežja. S svojo doma privzgojeno vestnostjo in pripravljenostjo pomagati vsem in ob vsaki priložnosti si je v službi pridobil tak ugled, da je hitro napredoval v preddelavca in nato v vodjo oddelka.

V naselju Avellaneda so istrski priseljenci živeli kot v nekakšni vaški skupnosti, tako da so si neprestano drug drugemu pomagali. Vsi pa so se še posebno radi zatekali po pomoč k Draščićevim, ki so bili poznani po svoji toplini, neopravljivosti ter po svojem vselej pomirjevalnem nastopu. Tako se je zgodilo, da so leta 1935, po smrti njenega moža, sprejeli v hišo Adelo Rozoti iz Sovinjaka, ki je bila 10 let mlajša od Franice. Sprva so Draščićevi želeli prizadeti Adeli le pomagati po šoku ob smrti moža. Sčasoma pa se je Adela v novem domovanju tako udomačila, da je v njem ostala celih 19 let. Postopoma je s svojim močnim značajem celo zagospodarila v novi družini. Draščićevi so za izredne potrebe stalno hranili po 30000 pezosov v posebni škatli nad kotličem za vodo v stranišču. Nesramna in nehvaležna Adela pa je denar jemala na skrivaj za svoje potrebe. Tako je po smrti Ivana Draščića leta 1952 ostalo v škatli le še 6000 pezosov. Mama Franica in sin Juancito sta leta 1954 nehvaležno Adelo nasilno spravila iz hiše, nakar ju je maščevalna Adela tožila za plačilo 19-letnega "služenja" pri Draščićevih. Tega seveda ni mogel prenesti Adelin brat, zaposlen kot mornar na trgovski ladji in tesni prijatelj Draščićevih, ki je trmasto sestro prepričal, da je tožbo umaknila. Po smrti Ivana Draščića sta mama Franica in sin Juancito nehote in povsem spontano postala povezovalni in pomirjevalni člen treh v Buenos Airesu živečih družin Prodanovih iz Pašutićev. Tako ni bilo krsta, prvega obhajila, birme, poroke, slavljenja pomembnih obletnic, praznikov, srečanja ob sobotah, pa tudi pogrebnih svečanosti brez od vseh spoštovanih in ljubljenih Franice in Juancita.

Franica je vselej in povsod delovala povezovalno in pomirjujoče ter izžarevala vso možno ljubezen in človeško toplino. Ob njeni prisotnosti so se ublažili še tako hudi spori. Neporočeni Juancito pa je s svojim vedrim in dobrohotnim značajem skrbel za veselo razpoloženje ob vsaki priložnosti. Po smrti Štefana leta 1963, bratranca Jakoba leta 1967 in Tonića Prodana leta 1970 so se njihovi otroci: Tulio, Laura, Norma in Bruno; Emilio in Ida; Valeria in Tereza s svojimi soprogi oziroma soprogami ter z vsemi sinovi in hčerami še bolj navezali na neločljivi par mame Franice in njenega sina Juancita, tako da sta postala nekak simbol in zgled vsem Pišumerjem in njihovim potomcem v Buenos Airesu.

Decembra 1998 se je od življenja poslovila 93-letna Franica Draščić, točno mesec dni po ganljivem slovesu od pisca teh vrstic. Njen sin Juancito je brez mame, za katero je skrbel do njenega zadnjega diha, vzdržal še pol leta, nakar ga je možganska kap najprej priklenila na bolniško posteljo, nato tudi njega v 73. letu združila z mamo v skupnem grobu. Po smrti vdove po Jakobu Prodanu, 93-letne Štefanije Pines, marca 1999, je kolonija Prodanov iz Pašutićev izgubila še zadnjega izseljenca iz sredine 20. let tega stoletja. Vsi trije so pognali v Argentini globoke in močno razpredene korenine, saj so za sabo zapustili osem otrok, enajst vnukov in sedem pravnukov.

Juancito in Franica Drassich na poroki Suzane Prodan, Buones Aires, 1989

Med prvimi potomci se je najviše povzpel Tulio Prodan, Tonićev prvorojeni sin, ki je zasedal visok položaj v policijski centrali Buenos Airesa. Prirojeno Pišumerjevo nagnjenje do neodvisnosti od vsega in vsakogar je Tulia spodbudilo, da je leta 1981 odprl zasebno detektivsko pisarno. Ker je bil pri svojem delu vselej natančen in nepodkupljiv, je postal velemestnemu podzemlju tako moteč, da so ga leta 1990 zahrbtno ustrelili.

Iz druge generacije Pišumerjevih potomcev v Buenos Airesu velja omeniti Karino Prodan, hči prvorojene Štefanove hčere Valerije, ki se po uspešno zagovarjani diplomi iz arhitekture uveljavlja zlasti pri projektiranju in izvajanju notranje opreme poslovnih in stanovanjskih prostorov. Karina je tudi prva in doslej edina iz svoje generacije, ki je obiskala Pašutiće in Benčiće, rojstna kraja svojega starega očeta in stare mame.

Draga Stana!

Tisoče medicinskih sester je pretresla vest o tvoji smrti, vse tiste, ki si jih učila, in nas, ki smo bile tvoje sodelavke. Posloviti se v imenu vseh, ki smo svoje poklicno življenje prepletali s tvojim, je čast, ki si nam jo dovolila, čeprav sprejemanje časti ni bilo v vzorcu tvojega življenja.

Višja medicinska sestra si postala v drugi generaciji študentk Višje šole za medicinske sestre. Prve pedagoške izkušnje si pridobila na Srednji zdravstveni šoli v Celju, kjer si ostala le nekaj mesecev, kasneje pa si bila vsa leta zaposlena na Višji šoli za zdravstene delavce v Ljubljani.

Leta 1960 si kot štipendistka WHO študirala na mednarodni šoli za medicinske sestre Univerze v Edinburghu. Študija, ki je trajal dve leti, nisi mogla zaključiti, saj so ti dodelili štipendijo le za eno leto. Kljub temu so te znanja, ki si jih pridobila v tako kratkem času, obogatila in spodbudila k nenehnemu iskanju novih spoznanj, ki so postala temelj sodobne zdravstvene nege.

S tvojim doprinosom si je zdravstvena nega začela utirati pot v samostojno strokovno področje. Teoretično izhodišče zdravstvene nege, ki ga mnogi v tedanjem času niso znali opredeliti in razvijati, si podprla z oblikovanjem dveh temeljnih strokovnih predmetov: Zdravstvena nega in Organizacija sestrske službe. Stroko kot teoretično disciplino si vedno povezovala s prakso in pod tvojim vodstvom smo začeli uvajati procesno metodo dela, zato te upravičeno imenujemo utemeljiteljico sodobne zdravstvene nege na Slovenskem. Tvoj prispevek je tudi pionirsko delo na področju raziskovanja v zdravstveni negi, za katerega si bila nagrajena z mednarodnim priznanjem Mednarodnega sveta medicinskih sester, z nagrado 3M.

V vseh študijskih programih, ki so nastali v obdobju tvojega delovanja na šoli, si bila vodilna soustvarjalka. Za svoj delež pri izdelavi fakultetnega študijskega programa za izobraževanje medicinskih sester si bila leta 1993 nagrajena z državnim priznanjem, priznanjem Republike Slovenije na področju zdravstva.

Moči svoje vrhunske strokovnosti nisi nikoli izpostavljala, tudi če bi bilo to umestno, saj so tvoje profesionalne reference presegale meje Slovenije. Bolj si bila odprta znanju kot življenju in bogatiti svoje znanje in ga dajati študentom in nam sodelavcem ti je bilo v veselje. Nas, mlajše kolegice, si spodbujala in usmerjala, čeprav to ni bilo vedno lahko. Študentje so bili spoštljivi do tebe, saj so ti spoštovanje samo vračali. S svojim profesionalnim poslanstvom si jim bila avtoriteta - stroga, dosledna in pravična.

Težko te je bilo spoznati, vendar za nas, ki smo te poznale, si bila in boš ostala vzor strokovnosti, delavnosti, skromnosti, pravičnosti in spoštljivosti, človek, ki je znal s svojim ravnanjem vzpodbuditi etičnost v sogovorniku. Misel, da v življenju zavestno nisi nikomur storila nič žalega, ti je lajšala poslednje dni. Ponosni smo, da smo bili lahko tvoji učenci in sodelavci. V imenu vseh bi se tako poslovila od tebe:

Življenje - krog,
ki vsak učitelj zase ga zariše,
se s smrtjo,
v spominu nas, učencev,
nikdar ne izbriše.

Teh krogov v duši polno je,
a tisti, ki ga zarisala
si Stana ti,
močno žari.
Iskrena hvala ti

Ljubljana, 11. januarja 1999

Vera Štebe

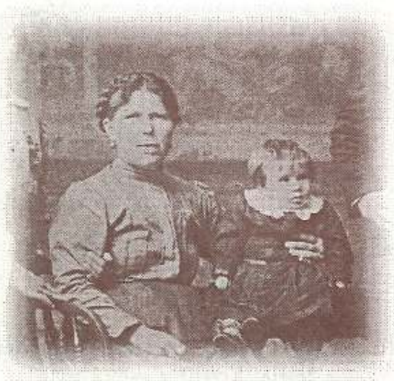
(Up. ur. Poslovilni govor, posvečen Stani Kavalič, rojeni 30. 3. 1934 in umrli 10. 1. 1999 v Ljubljani. Stana Kavalič je bila hči istrskih staršev Viktorja Kavalič iz Kavaličev in Olge Jakomin od Škofarjev, Sveti Anton, ki so se iz Istre izselili pred fašizmom po letu 1930. Več o družini Kavalič v eni od publikacij.)

Irina Stefani

KDO SEM, OD KJE PRIHAJAM?

Imenujem se Irina Stefani in že moj priimek je zgodba zase. Pravzaprav bi se morala imenovati Stepančič, če moj ded, očetov oče, ki me je posvojil, ne bi popustil in dovolil, da mu spremenijo ime. Tega ded Popović ni storil, čeprav so mu pod nohte zabadali igle in ga mučili na vse načine. Rekel je, da bo pristal na spremembo imena, ko bo to storil Kozulić. Živeli smo v Fernejih, malem kraju v Miljah. Ded se je v prvi svetovni vojni boril na strani Avstrije. Moj krušni oče pa se je rodil leta 1908, rekel je pod Avstrijo. Doma smo govorili slovensko narečje, govorico, ki sem jo poznala, govorila pa malo, kajti mama Marija iz Peroja je govorila tudi srbohrvaško. Pred očmi imam babico Stepančič, vso oblečeno v črno, tudi ruta na glavi je bila črna in celo zlate uhane je imela pokrite s črno tkanino. Nikoli ni govorila, tudi cela družina je govorila zelo malo. Nisem razumela, zakaj ne govorijo, ali nočejo govoriti ali so med njimi še stara nesoglasja. Prišli so iz notranjosti Slovenije, ded je bil iz Moraša (mogoče Movraž? - op.pr.) za Škofijami, babica Ana Škorja pa iz Černuč pri Črnem kalu. Ko pa je oče želel govoriti s svojim bratom, sta govorila vedno samo slovensko, v narečju seveda. Tedaj so iz njiju tekle reke besed, čutiti je bilo, da se končno pogovarjata. Tudi babica Katina je bila Slovenka. Izhajala je iz družine, ki je živela v Pazinu. Poročila se je z dedom Nikolo in s seboj prinesla lepo balo in zelo cenjen poklic. Bila je šivilja. Od tega je imela korist cela družina. Za tisti čas so bili zelo elegantno oblečeni. Od krušne mame Marije sem zvedela, da je imela babica Katina na napi nad ognjiščem vedno šalico, v katero si je natočila vina, ko je to želela. Tako je bilo videti, da pije kavo. Ni se spodobilo, da bi "gospa" pila vino.

Še nekaj o mamini družini. Mama Danica se je rodila na Madžarskem, kamor so bili med prvo svetovno vojno, leta 1916, preseljeni. Družina Popović pa izhaja iz Črne gore. Od tam so zbežali pred Turki. Teta Stana mi je pripovedovala, da so prišli po morju. Na eni izmed sedmih bark je bil tudi slepec in ta je dejal: "Tu se ustavimo, podnebje je milo in tu bomo lahko gojili oljke in pasli ovce." Prebivalci Peroja so ostali zvesti pravoslavni veri in svojemu jeziku. Ded Nikola je študiral za duhovnika. Ko je njegov oče umrl, se je vrnil domov, da bi skrbel za ovce in nasad oljk. Nato se je poročil z babico Katino.

DRUŽINA POPOVIĆ - Od desne proti levi: ded Nikola, teta Mariza (kasnejša krušna mati Marija op. ur.), strica Ivan in Mirko, v naročju mama Danica, babica Katina in teta Stana

Brez korenin

Vidim se v Farnejih na malem dvorišču, tlakovanem s kamnom, dobili so ga v kamnolomu malo nad nami, tam je tudi miza, ki jo je v kamnu sklesal strij Erminio, ki je malo kasneje postal moj krušni oče. Nosim kite, imam štiri ali pet let in se veselo gugam na gugalnici. Ker je bila hiša med dvema drugima, na dvorišču na desni strani čujem govoriti slovensko - narečje, ki ga popolnoma razumem, na drugi strani so govorili "muiesan", vendar babica odgovarja po slovensko. Sem sem prišla, ko sem bila stara poldrugo leto, sem hči Danice, Marijine sestre.

Tako sem rastla misleč, da kot jaz tudi drugi razumejo in govorijo vsaj dva jezika. V hiši čujem govoriti tudi srbohrvaško, kajti korenine tete Marije in tudi moje prihajajo od daleč. Ded Popović izhaja iz Črne gore. Ko so prišli Turki, so z ladjami zbežali in se nastanili v Peroju blizu Pulja in so ohranili svoj jezik in vero. V hiši sem slišala, da so deda Nikolo Popovića, ki se je poročil s Katarino - Katino Pincin iz Pazina, ker ni dovolil, da bi mu Italijani spremenili priimek, tudi mučili. Hoteli so ga imenovati De Preti. Ded Stepančić pa je dovolil, da ga imenujejo Stefani in tako se jaz danes imenujem tako. Zelo lepo je bilo živeti v Farnejih, vsi smo bili kot velika družina, jaz sem s teto klicala vse prijateljice krušne mame in vsi so bili z mano zelo ljubeznivi. Spominjam se, da sem med vojno odšla k Sv. Barbari po kruh z živilsko izkaznico, kruh je bil bolj bel in boljši kot tisti v Miljah. Sv. Barbara je bila oddaljena več kot pol ure hoda in to navkreber. Tam so vsi govorili izključno slovensko. Posebnost pa je bila, da so v trgovini številke izgovarjali po italijansko.

Ko sem tako brez problemov rasla, sem bila vraščena v obe strani. Ko se je vojna končala, je nekdo organiziral tečaje slovenščine, ki so se odvijali v gostilni Na postaji. Tedaj sem razumela, da je bilo to, kar sem govorila in razumeva jaz, nekaj drugega. Pri nadaljevanju tečaja so se začele težave, zvedelo se je v šoli in tečaj ni bil izpeljan do konca.

Tam sem skušala pognati korenine, vendar nisem uspela. Ko je Trst pripadel Italiji, sem imela šestnajst let, nisem imela možnosti, da bi nadaljevala šolanje ali dobila delo, zato sem pri sedemnajstih letih odšla v Švico, kjer sem šolanje končala ob delu. Postala sem učiteljica jezikov zahvaljujoč se tudi svojemu večjezičnemu izvoru. V začetku je bilo zelo težko, daleč od posvojiteljskih staršev in vseh dragih. In potem moje morje. Ko se danes vračam, je vse zelo drugače. Še vedno se spominjam, kako sem bosonoga in vesela tekala med travniki, spominjam se veselega glasnega govora, ko so se ljudje ustavljali in poklepetali. Sedaj mi je prišlo na um, da se mnogi ljudje silijo, da bi govorili neko "italijanščino" zato, da ne bi bili drugačni. Tudi sama sem se želela asimilirati, ko sem bila v Švici. Na dnu srca pa sem bila vseeno tista deklica s kitami v vetru, ki je tako rada tekala bosa.

Nekje sem prebrala: "Vrnil sem se domov in sem klical svoje prijatelje: "Kje ste?" In odmev mi je odgovoril: "Kje so?" Tako je z mano, ko se vrnem. Svet mojega deklištva, kje si?

Svet mojega otroštva

Jaz, deklica, ki hoče biti kot vse druge, pa sem vendar tako različna. Tu v Farnejih sem edina, ki nimam mame in očeta kot drugi otroci, edina sem, ki se imenujem Popović kot ded Nikola, nosim torej ime po materi Danici. Tu vsi govorijo slovensko, govor, ki ga odlično razumem, tudi govorim z vsemi "tetami", pridobljenimi babicami, kajti te niso govorile italijansko. Marija, Daničina sestra, ki mi je kot mama, nima otrok in mi vedno pravi, da sem zanjo najlepši dar, poslušam jo, nikoli se ne utrudi, ko hvali moje "vrline". Zaradi tega se počutim zelo lepo, na dnu duše pa sem zelo žalostna in otožna. Zelo sama sem, ne dovolijo mi, da se igram z drugimi otroci, lahko bi si kaj naredila in še sami fantje so! Ure in ure se igram z rdečo žogo. Potem je tu "Lolo", lisasti maček, ki mi sledi kot senca. Je tudi pameten, zvečer se skrije pod mojo posteljo in ko oči pride pogledat, če spi pri meni, se potuhne, ko pa vse utihne, skoči na posteljo in hoče pod ponjavo.

Ko iz mesta pride teta Ana, je velik praznik. V njeni torbi je vedno nekaj zame. Tedaj sestri govorita, kot se govori v Peroju, meni je sedem ali osem let, razumem ju in spoznavam nov jezik, kajti iznenada ena izmed njiju reče: "Govori po naše". Želita mi mogoče prihraniti grde stvari, ki jih prinaša življenje, postopoma pa razumem vse. Zvem, da moj pravi oče ni mrtev, kot so mi rekli. Ko sem se leta 1938 rodila, je bil že poročen. Bil je škandal in kje je sedaj ob koncu vojne? Pred notarjem Jascchi (po narodnosti Madžar) iz Pulja je priznal svoje očetovstvo. Sedaj pa je vse tiho. Tako sem vsakokrat, ko se je tujec približal vhodu v dvorišče, smrtno resno mislila: "Lahko bi bil on". Dolgo, dolgo sem ga čakala. Sedaj razumem, zakaj se še vedno počutim slabo, ko zvem za roditelja, ki zapusti svojega otroka. In kaj je naredila Danica? Ni me zapustila, ona me je podarila.

Vendar pa teti Ani uspe, da pozabim na to, govori mi o Peroju, o babici Katini, ki je na skritem pila vino iz šalice kot bi bila kava, in kot jaz je imela rada cvetje in poljske trave. Kako so bili srečni pred veliko vojno. Imeli so veliko hišo, zemljo z oljčnimi nasadi in ovcami. Od vsega tega in od vseh ljudi je ostala samo teta Emilija, prijazna ženska, ki me je imela vedno rada kot pravo nečakinjo. Drugi so živeli na svoji zemlji, a niso uspeli pustiti nobene sledi. Zdi se, kot bi nadnjo zavela peščena nevihta, ki je vse zabrisala. Ko se vračam, mi na misel pridejo besede, ki sem jih nekje prebrala: "Vrnil sem se domov in sem klical svoje prijatelje: 'Kje ste?' In odmev mi je odgovoril: 'Kje ste?'" Kje je svet mojega deklištva?

(op.ur. Pred kratkim sem na eni izmed poti v Italijo srečala veselo in zgovorno gospo zrelih let, ki me je takoj ogovorila in mi v druženju izkazala več pozornosti kot mi jo sicer tujci. Nekega dne, ko sem se znašla osamljeno med žlobudranjem soseščine, me je ogovorila: "Dobro jutro. Tudi moji predniki so bili Slovenci in v svojem otroštvu sem se naučila govoriti slovensko." Povedala mi je nekaj o svojem izvoru, njena zgodba je bila bolj zapletena od zgodb naših ljudi, ki so v Trstu sprejeli italijanski jezik in narodnost, ki jih srečujem na svojih poteh v tolikem številu. V njeni usodi se zrcalijo tragična dogajanja našega stoletja v Istri in potreba, da ne zataji svojega izvora. Za boljše razumevanje pripovedi, najprej nekaj podatkov:
Irina je rojena leta 1938 mami Danici Popović. Oče je bil italijanski vojak, doma s Sardinije, ki je služil vojsko v Istri. Z mamo se ni poročil in po vojni je bil pogrešan. Mamina družina iz Peroja je bila zavedna. Ded Nikola je bil Črnogorec, babica Katina Pincin iz Pazina pa Slovenka. Imela sta pet otrok, najmlajša je bila Danica. Ded Nikola nikoli ni dovolil, da bi mu Italijani spremenili priimek, čeprav so ga mučili. Ko je bila Irina stara leto dni, jo je mama dala sestri Mariji v Milje. Ta je bila poročena z Erminijem Stepančičem, Slovencem. Kasneje je družina Irino posvojila in ji dala priimek. Ta priimek pa ni bil več Stepančič, ampak Stefani, saj so ga jim v času fašizma spremenili. Družina slovenskega jezika in kulture ni več posebej gojila. Doma so bili redkobesedni. Malo zaradi okoliščin, malo pa zaradi njenega položaja. Nekateri sorodniki posvojenke niso najlepše sprejeli. Zato so Irini veliko bližje korenine, ki jih vleče po dedu Nikoli. Vseeno ima na Milje, kjer je odraščala, žive slike radostnih trenutkov otroštva. Tam se je tudi naučila slovensko. Ko je šla v svet, sta kulturi njenih slovanskih prednikov ostali le del njenega zasebnega življenja. Pravi, da se počuti prebivalka vesolja. Kljub vsemu pa svojega izvora ne more zatajiti in pravi, da je nanj tudi ponosna. Vedno bolj se zaveda tudi slovenskega dela svojih korenin. Zato se je z veseljem odzvala na povabilo, da za naš list napiše nekaj spominov. Prevedla in spremno besedo napisala D. L.)

Bert Pribac

Naša diaspora

V tujini je odmev slovenske besede kakor balzam
za rezkost ran in samoto, za beraštvo sredi tujih mest.
Vabljivi in zveneči so glasovi tistih, ki govore in pojejo kot jaz,
ki jih je razdedinil osvobodilni upor,
pa čeprav so mi bili to le odmevi modrovanj,
dobe, ki je ne bo več, pa če se preobrne ves svet.

Tako kot meni povojna rast in razlikovanje
je njim vojna vihra izpodnesla grudo za rast
in v globini duše jim je ostal le jok, da so morda
izgubili oblast ali pa toplo ugodje slovenskih domov.
Kar nas je povezovalo tu na tujih tleh,
je bil le skupni izvor, ista kri morda?
In vsekakor materina beseda
in zven pesmi izpod slovenskih gor.

Zdaj počasi spoznavamo, da smo,
kadar se zasidramo v pristane nasprotnih duhovnih obal,
kakor trgovci iz oddaljenih dežel na semnju.
Barantanje je možno, v istem jeziku se lažje in bolje,
tudi stisk roke je pristen in topel še morda,
a naše duše ostanejo razdedinjene
in razdeljene v zavetju tujih mest.

Istrski študentje na študijskem obisku v Trstu 9.1.1998. Foto: Dušan Jakomin

Raziskovalni tabor "ISTRA" leta 95 in nikoli več?

Leta 1995 je potekal v krajevni skupnosti Marezige, v Loparju in Truškah državni mladinski raziskovalni tabor za nadarjene srednješolce ISTRA 95. Financirala sta ga Republiški zavod za zaposlovanje in Ministrstvo za znanost, izvedel pa center Vita iz Kopra. Lokalni mediji mu niso posvetili prave pozornosti. Čas pa je, da javnost izve tudi za dogajanje, ki se je odvijalo v zakulisju.

Lokalne strukture so bile ob pripravah na tabor bolj ali manj brezbrižne. Pravzaprav je vladal vtis, da so do raziskovalne, kulturne in razvojne dejavnosti na podeželju apatične, in v njem niso videle pravih možnosti za delovanje. Ko pa so stvari stekle, so se začele dogajati pomenljive zadeve. Po prvotnem obveščanju vseh zainteresiranih in prošnji za pomoč in sodelovanje se je tabor začel odvijati s tistimi, ki so do tedaj podpirali dejavnosti oživljanja istrskega podeželja. To pa, razen financerjev, niso bili ne raziskovalne ustanove, ne upravne in ne politične. Ko se je začel realizirati, so se pritiski začeli vršiti na mentorje. Po izjavi mentorja Valterja Pikla, ki je bil kasneje skupaj z Jožetom Rehbergerjem in ob podpori tretjega mentorja Jerneja Jogana, nosilec kasnejšega "prevrata", je kot prvi nezaupanje izrazil Darko Darovec. Ta "mnenja" so se navzven najprej pokazala pri bojkotu srečanja z Dušanom Jakominom, javnim kulturnim delavcev iz zamejstva, in nato še z dr. Dušo Krnel - Umek, ki sicer pri taboru ni direktno sodelovala, je pa bila med podporniki dotedanje dejavnosti kulturnega oživljanja istrskega podeželja organizatorja.

Po zelo napornih pripravah, težkem začetku ter uspešnem nadaljevanju je kazalo, da bo tabor odlično uspel. Tako vsaj dokazujejo delno objavljeni posnetki izjav mentorjev in udeležencev po prven tednu desetdnevnega tabora. Ob tem času pa so začeli med mentorji in organizatorjem nastajati kratki stiki. Mentorji so začeli pred organizatorjem skrivati informacije in prevzemati tabor v svoje roke. Pred tem se je mimo organizatorja zgodil še skrivni sestanek mentorjev z mag. Borutom Brumnom, asistentom etnološkega oddelka Filozofske fakultete v Ljubljani, ki je kmalu za tem prišel v odkrite konflikte z dr. Dušo Krnel Umek v zvezi s konceptom etnološke vede v Sloveniji.

V kraju izvedbe se je pojavil tudi veljak stranke LDS in predsednik Zveze kulturnih organizacij v Kopru Danijel Božič. Obiska ni opravil uradno, ampak preko prijatelja v vasi. Nadaljevanje kulturnega in drugega dogajanja tudi ni videl v podpori uspešne dejavnosti in izvajalcu, ampak v prenosu organizacije na vaščane. Težnja, ki se je uresničila preko projekta obnove vasi, ki je po nivoju izvedbe usklajena z gledanjem obstoječe upravne in drugih struktur, ima v njih podporo in vso potrebno promocijo.

Kaj se je v zakulisju še dogajalo in kakšne so bile informacije, ki so prišle do mentorjev, mi ni znano. Dejstvo je, da so mentorji po skrivnem sestanku prevzeli vodenje tabora v svoje roke in organizatorja popolnoma odrezali od dogajanja. Vpliv in naveza pa se nista končala na področju raziskovanja. Lokalni mediji razen Radia Ognjišče so o taboru objavljali minimalno. Televizija Koper je posnetke skrčila na minutno poročilo, novinarka Radia Koper, očitno podučena o bojkotu, je informacije iskala le pri mentorjih.

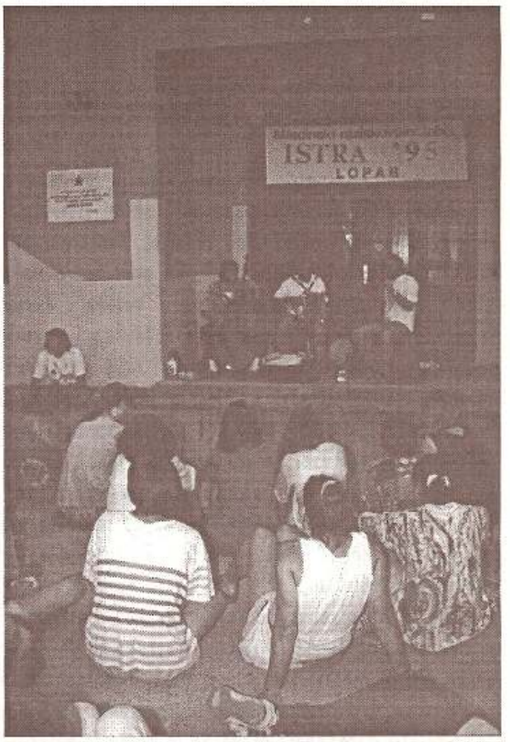
Ob koncu tabora so mentorji odnesli vse gradivo, nabavljeno in izdelano iz sredstev tabora. Kasneje je nekaj gradiva poslal mag. Jernej Jogan. Valter Pikel in Jože Rehberger pa gradiva in materiala do danes nista oddala.

Verjetno je temu dogajanju botrovalo vsaj nekaj dejavnikov:
- raziskovalni tabor je stekel mimo ustanov in posameznikov, ki držijo monopol na področju tukajšnjega raziskovanja, in kazalo je, da bo uspešen;
- strah pred vplivom konkurentov v stroki;
- strah pred ideološkim vplivom: tako sta pri taboru kot tudi pri drugih dejavnostih ob inertnostni kulturnih, izobraževalnih in raziskovalnih oseb, sodelovala duhovnika;
- nedovoljevanje vpliva politično neodvisnih nosilcev.

Ob koncu je bilo kljub manjkajoči dokumentaciji, ki so jo mentorji odnesli, izdelano poročilo, ki ga je organizator dolžan dostaviti financerjem. Preko Mestne občine Koper je bilo dostavljeno tudi Znanstveno-raziskovalnemu središču RS v Kopru s prošnjo za vključitev v raziskovalno dejavnost področja. Odziva na to do danes ni bilo. Moralna in materialna škoda je bila za organizatorja velika. Kaj je to pomenilo v trenutnem položaju in kaj za njegove možnosti za nadaljnjo dejavnost, ni potrebno opisovati. Zagotovo je to "pobalinsko", a prevratniško dejanje, zamrznilo ta del dejavnosti vsaj za pet let. Govori pa o kontekstu in monopolih, v katerih se odvija kulturni in siceršnji razvoj Slovenske Istre, in o položaju, ki ga imajo neodvisni nosilci v njej. Verjamem, da je bila škoda enako velika za mentorje kot za organizatorja samega in ne nazadanje za Slovensko Istro v celoti. Po tem se ni zgodil noben tabor in tudi njih osebno več ni zaslediti v našem prostoru. Dogajanje pa je potrdilo strateški pomen raziskovalne dejavnosti za nadaljnji razvoj našega območja. Dokončno pa se je izkristaliziralo prepričanje o težavnosti izvajalcev v javnih projektih, če nimajo možnosti javne besede.

Ob koncu bi še enkrat javno pozvala pristojne, da za raziskovalne, kulturne in druge razvojne projekte v občini razpišejo javne natečaje, na katere se lahko prijavijo in dobijo možnost vplivanja tudi neodvisni kandidati. Javno pozivam tudi mentorja Valterja Pikla iz Portoroža ter Jožeta Rehbergerja, ki sedaj živi v Ljubljani, da organizatorju VITI, zavodu za kulturo in izobraževanje, vrneta vse nabavljeno in izdelano gradivo tabora, ki sta ga po samovoljnem sklepu mentorjev odnesla.

Leda Dobrinja,
organizatorica tabora

Mladinski raziskovalni tabor Istra 95. Foto: Dominik Bizjak, 1995

NAROČILNICA

Ime in priimek/firma

Naslov

naročam list ISTRSKE TEME za leto 2000. Cena dvomesečnika znaša 2.000,00 sit za fizične osebe in 5.000,00 sit za pravne. Naročnina se po prejemu naročnikove številke poravna na žiro račun **51400-603-31754** s pripisom ISTRSKE TEME.

Naslov: VITA, zavod
Lopar 39, 6273 Marezige

Banka Koper
Banka Koper d.d.

LAMA
TIHA MOČ GIBANJA - SILENT POWER OF MOTION
Mednarodno podjetje LAMA d.d.

INICIALNI RAZVOJNI NAČRT KRKAVČE, PUČE, KOŠTABONA, BRIČ

Odgovor na pismo gospoda Žagarja iz prejšnje številke - nestrinjanje s trditvijo, da so bile Puče v Inicialnem razvojnem načrtu uvrščene v nižjo kategorijo kot ostali dve vasi.

Naše trditve, da so bile Puče v Inicialnem razvojnem načrtu uvrščene v nižjo kategorijo kot vasi Krkavče in Koštabona, temeljijo na naslednjem. Pri pregledu brošure, v kateri so podane podrobnosti omenjenega razvojnega načrta, ki jo je izdala občina Koper decembra 1977, smo na strani 23 opazili, da sta vasi Krkavče in Koštabona z odlokom razglašeni za naselbinski spomenik, Puče in ostali zaselki pa se v družbenem planu občine Koper varujejo kot kulturna dediščina. Istočasno smo pregledali razpored za obnovo in asfaltiranje vaških cest. Ugotovili smo, da Puče na seznamu niso takoj za Koštabono in Krkavčami, ampak da je med omenjenima vasema in Pučami še cela vrsta drugih cest. Ocenili smo, da je razlog za tako uvrstitev nižja kategorizacija Puč.

Seveda ni vse tako črno. V zadnjem času so odgovorni v krajevni skupnosti Šmarje in v občini Koper prisluhnili nekaterim našim prošnjam in naredili, kar je bilo potrebno, da so v Pučah obnovili kulturni dom. Prav tako so se trudili za avtobusno postajo. Žal se je zataknilo pri pridobivanju terena.

Premajhna zainteresiranost in nezaupanje v projekt Inicialnega razvojnega načrta temelji tudi na nekaterih drugih dejstvih. Eno izmed teh je na primer povezano z vrnitvijo protipravno odvzete zemlje na Briču (afera je opisana v Istrskih temah št. 2). Ko je nova slovenska oblast izdala zakon, ki določa, da se lahko agrarne skupnosti obnovijo in zahtevajo vrnitev svojega premoženja, smo naredili, kar je bilo potrebno za obnovo agrarne skupnosti Koštabona-Puče, tudi kompleksa Brič. Upali smo, da bomo tudi na tej svoji zemlji imeli delo in kruh. Toda ko smo na upravni enoti Koper že vložili zahtevek za vračilo naše zemlje, so Brič prodali tujcu. To je korak v razmere, ko naj bi bili domačini na svoji zemlji hlapci tujcem. Iz besedila že omenjene brošure je razvidno, da inicialni razvojni načrt pozitivno ocenjuje načrt, ki ga namerava izvajati kupec naše ukradene zemlje. Besedilo (na prmer na strani 15) je za nas domačine ponižujoče in je v nasprotju z voljo in interesi velike večine ljudi. To nas sili, da se zapiramo v geto. Od inicialnega razvojnega načrta pričakujemo, da nam pomaga, da nam bo vrnjena podržavljena zemlja, vključno s kompleskom Brič. Le tako se bodo pokazale možnosti za sodelovanje in se bo odprla pot v vsestranski razvoj teh vasi. S tem bo izpolnjen eden temeljnih pogojev, ki jih države zahodne Evrope in tudi Amerika zahtevajo za sprejem Slovenije v svoje vrste.

Za vaški odbor Puče
Avgust Danilo Pucer

Vladimir Kužnik

RAZMIŠLJANJE IN UGOTOVITVE O RAZVOJNIH PROBLEMIH VASI OB DRAGONJI (odlomek)

Glede na prejšnje sestavke, ki so bili objavljeni v prejšnjih številkah, in njihove posledice, lahko z veseljem ugotavljam, da smo imeli prav, ko smo dajali nekatere predloge, pa tudi kritike. Naj grem po vrsti:

Veliki problemi, ki smo jih imeli z dolino Dragonje in "Parkom za življenje", so se naenkrat, vsaj začasno, rešili. Občinske službe so priznale, da jim je delujoča skupina nekako ušla izpod kontrole ter da se bo jeseni začel drugi krog priprav za rešitev problema zaščite doline, na strokovni ravni.

Z veseljem tudi ugotavljam, da je bil moj predlog, da se nekje pri Škrlinah uredi mini parkirišče in postavi šotore, pravilen. Občinski redarji imajo probleme z divjim kampiranjem, z avtomobili, odpadki še posebej po izidu izletniške turistične karte *"Obale in zaledja"*, ki vabi na obiske avtomobiliste, kolesarje, jahalce in pešce, čeprav ni še nič urejenega. Zato je potrebno ta problem čimprej rešiti. Morda bo najhitrejša rešitev problema spodnjega dela doline Dragonje s pristopom vasi Labor k predlaganemu projektu celostnega razvoja vasi in obnovi podeželja. Prvi razgovori s krajani so se pričeli in zbirajo se ideje in videnja posameznikov za ta program. Stališča krajanov so sicer različna, vendar pa se vsi zavedajo, da je treba za oživitev Labora nekaj storiti. Veliko se lahko gradi na turizmu in izkoriščanju doline Dragonje od Škrlin do Hrpeljcev. Resursi za razvoj vasi do dokajšnji. Nekaj pa je tudi že storjenega.

Elida in Silvan, člana uredniškega odbora. Foto: L.D., 1998

Slovenski forum Izola
IZJAVA ZA JAVNOST
25. 8. 1999

Spoznanje, da izobrazba in intelektualno ozaveščeno okolje omogočata razvoj kulture, dvigujeta samozavest in oblikujeta identiteto posameznika in nacije, je že pred skoraj sto leti porodilo zamisel o slovenski univerzi na Primorskem. Novodobno temeljno vodilo evropske politike je čezmejno sodelovanje, ki pa se lahko uresniči le z enakovrednim dialogom sogovornikov, vzajemnim spoštovanjem ter določeno mero narodne samozavesti. Temelje omenjenemu lahko postavi le slovenska univerza na Primorskem (preseganje meja), katere nastajanje je že realnost, proces, ki ga ni mogoče več ustaviti.

V Slovenskem forumu nas je nemalo začudila in presenetila ocena slovenskega izobraževalnega sistema, ki ga je na Ministrstvo za šolstvo in šport naslovila strokovna komisija OECD, kjer kar nekaj (preveč) pozornosti namenjajo slovenski univerzi na Primorskem.

Ocena izraža neprikrit dvom o smiselnosti njenega ustanavljanja in predlaga, naj bi se na zahodni meji zadovoljili le z visolimi strokovnimi šolami, ker da smo za svojo univerzo premajhni in prerevni. Posebej pa smo presenečeni in ogorčeni nad dejstvom, da takšna ocena prihaja iz vrst tistih, ki naj bi izobrazbeno raven v EU spodbujali, in nad njihovimi dvomljivimi kriteriji šolskega sistema.

Slovenski forum opozarja vlado in njene pogajalce v EU, naj tudi za ceno zastojev pri pogajanjih ne nasedajo določenim vplivnim krogom v EU, saj že skoraj stoletje zavirajo gospodarsko-kulturni razvoj Slovencev v Italiji ter podirajo temelje zdravega čezmejnega sodelovanja.

Slovenski forum od vlade pričakuje, da Slovenski Istri (Kopru) omogoči razvoj v tretje slovensko gospodarsko, kulturno, politično in intelektualno središče, ki bo enakopraven sogovornik Italiji (Trstu) pri čezmejnem sodelovanju.

Prvi smeli korak na tej poti je ustanovitev slovenske univerze na Primorskem.

Predsednik:
mag. Janez Jug

(nadaljevanje s 5. strani)

najbolj umazano industrijo in okolju škodljive objekte prav na teh območjih. Evropa pa sedaj postaja dežela brez meja in mora očistiti oziroma razviti tudi ta območja, ki imajo svojevrstno prioriteto.

- koordinacija investicij v makroinfrastrukturne projekte s sprejemom EURO-SPACE PLAN, novi trans-Evro avtoceste Z-V preko Poljske in J-S preko Madžarske in Mediteran do Baltika.
- večje približevanje in usklajenost politik Evropske zveze z mednarodnimi telesi, kot so: Združeni narodi (UN), Svetovna zdravstvena organizacija (WHO), Plan-Modri Sredozemlja (Blue Med Plan), Zdrava mesta (HEALTHY Cities), Mednarodna zveza za varstvo narave (IUCN), ki se zavzema za varovanje redkih habitatov (naravnih življenskih prostorov za rastline in živali), Svet Evrope s programi (Ceste kulturne dediščine, romarske poti, hanseatska trgovska pot, trajnostna mesta, varnost v prometu)
- povečanje financiranja in opazen je spremenjen odnos do ohranjanja dediščine, podpira razvoj "zelenega" in "kulturnega" turizma,
- regeneriranje lokalnih skupnosti s celostno prenovo, ki vključuje ekonomsko, socialno in kulturološko prenovo, oživitev oziroma revitalizacijo in regeneracijo prostora z dejavnostmi v prostoru in prebivalcev,
- finančno podpiranje javnega transporta iz okoljskih razlogov,
- podpora v razvoju zaostalih regij (PTO) - prioritetna območja,

V vse te programe in politike pa se bo lahko vključevala tudi Slovenija, če bo predhodno uredila zakonodajo in se bolje organizirala kot država, in sicer da ji bodo popolnoma jasne njene varstvene in razvojne prioritete.

Viri: Zakon o varstvu okolja, 1993, Zakon o Varstvu narave, 1999, Zakon o skladnem regionalnem razvoju, v drugem branju.

Dunajska deklaracija o razvoju podeželja v razširjeni Evropi - 30.10.1998

Rio 92, Konferenca Združenih narodov, kjer je prvič omenjen trajnostni razvoj

Agenda 2000, je program, ki naj ga vsaka država zase naredi zato, da bi dosegla trajnostni razvoj,

Maastricht 1993 srečanje voditeljev držav EU, kjer so predlagali novo pogodbo, ki jo morajo ratificirati vse države, da začne veljati.

Amsterdam 1996, srečanje voditeljev držav EU, kjer so predlagali novo pogodbo, ki jo morajo ratificirati vse države, da začne veljati.

THE EU COMPENDIUM OF SPATIAL PLANNING SYSTEMS AND POLICIES, European communities, Luxemburg, 1997

EUROPEAN SPATIAL DEVELOPMENT PERSPECTIVE, Nordwijk, 1997

Program pristopne strategije v EZ, Poročevalec DZ RS, 1998

Williams R (1998) A new charter, not an old set of values, Planning 28 Aug.p.9

Williams R (1998) Assessors should go back to school, Planning 28 Aug.p.10

Kitchen T (1998) The RTPIs research role, Planning 11 .Sept. p. 21

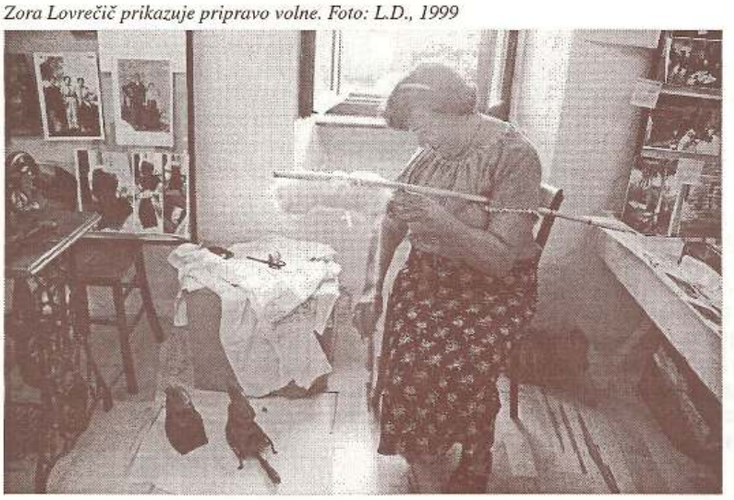
Healy A (1998) Bordering on the obscure, Planning 18. Sept. p. 11

Blackman D (1998) Fears on European polluted land Plan, Planning 25 Sept. p.7

KRAJEVNA ZBIRKA V HIŠI OD BARDINCA V LOPARJU

V nedeljo, 24. oktobra, je bila ob obletnici ustanovitve Mornariškega odreda v Loparju, prvič na ogled razstava, postavljena kot del stalne krajevne zbirke v Hiši od Bardinca. Krajevna zbirka nastaja več let, preko projekta celostnega razvoja podeželja in obnove vasi, ki ga financirata Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo RS ter Mestna občina Koper, pa je bila obnovljena kmečka domačija "od Bardinca". V gornjem nadstropju je postavljena začasna razstava kot del stalne krajevne zbirke. Vsebinsko zasnovo in postavitev je pripravil Zavod Vita iz Kopra s sodelavci. Otvoritev razstave bo meseca decembra.

Zora Lovrečič prikazuje pripravo volne. Foto: L.D., 1999

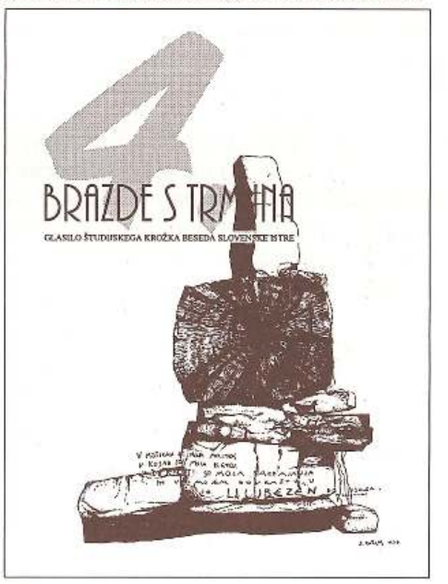

Tanja Jakomin Kocjančič

BRAZDE S TRMUNA - 4

Pero Silve Karim, ki je likovno opremila naše glasilo, je zarisalo podobe v istrski kamen. Nekatere so jasne, druge bolj zbledele, tako kot spomini avtorjev, ki smo na papirju ohranili obraze preteklosti ali poskušali ujeti utrip sedanjosti. Motivi v kamnu se prepletajo z zgodbami iz življenjskega vsakana, s pogledi v preteklost preko zaslužnih ljudi, ki so v Istri pustili vidne sledi, s pesmimi v knjižni slovenščini in narečju. Ti nam kažejo istrsko kamnito hišo, o kateri piše Nadja Rojac, dvorišče, krito s škrlami, na katero nas nesluteno popeljeta Janko Tedeško in Avgust Danilo Pucer, kopo sena, ki ponosno stoji blizu Trmuna Rafaela Vidalija. Listamo dalje in prikažejo se nam šavrinke s plenjerji na glavi...; v njih na svoj način spoznamno šupetrske žene, o katerih pripoveduje Kostantin Radoslav. In tu je še vol z velikimi rogovi, ki je ostal v spominu Klavdija Palčiča, saj so take imeli njegovi strici. Kaj pa zvonik na preslico? Ta stoji na Fari v Truškah, pravi Danilo Lovrečič in dodaja, da je bilo njegovo zvonjenje podobno tistemu na Placuti v Gorici, kjer je preživljal dijaška leta. V kamnu uzremo tudi podobo Istrana in Istranke, Vaneta in Vančke Alferije Bržan, moža in žene Danile Tuljak - Bandi. Če smo pozorni, opazimo tudi orkota, štrigo kot simbola bajk, pripovedi, ki so se spletle v Istri. Za trenutek se nam zazdi, da je ta orko usoden za pastirčka, ki ga je v pravljico ujela Leda Dobrinja. Morda boste vi odkrili še kakšen motiv v kamnu in ga umestili v eno od naših Brazd...

Uvodne besede Tanje Jakomin Kocjančič ob predstavitvi 4. številke letne revije Brazde s Trmuna *oktobra letos v Kosmačevi hiši v Portorožu. Revijo izdaja študijski krožek "Beseda slovenske Istre", ki deluje pri zavodu Vita v Loparju. Letošnja številka je razdeljena na tri dele: Tudi sam sem bil poslan v svet, Kot bi hodil v cerkev, obiskujem svoj Trmun in Ko posadiš drevo..., njena vsebina pa je posvečena Istri in Trstu. Brazde lahko kupite ali pa se nanje naročite na naslovu: Vita, zavod, Lopar 39, 6273 Marezige.*

ODPRTJE KULTURNEGA DOMA V PUČAH

V nedeljo, 24. oktobra so v Pučah slavili odprtje kulturnega doma. Pritličje nekdanje šole je že bilo na razpolago za skupne potrebe. Pred leti smo s prostovoljnim delom podaljšali nekdanjo učilnico in naredili oder. Po daljšem času sta krajevna skupnost Šmarje in Mestna občina Koper prisluhnili prošnjam in dočakali smo lepo obnovljeni kulturni dom. Mojstri so oder in spodnji del zidov dvorane obložili z lesom, postavili nova okna in na novo zgradili sanitarije. Otvoritev sta izvedla predsednik krajevne skupnosti Edko Pribac in predstavnik vasi Avgust Danilo Pucer, prisoten je bil tudi podpredsednik Mestne občine Koper. (A. D. Pucer)

Foto: Ljudska šola v Kortah iz leta 1906, levo pred njo prezidana prva šola, nekdanji sedež bratovščine sv. Antona, ki je po obnovi ohranila le okrogli okni na stranskih fasadah. Stara šola po prodaji leta 1987 in obnovi leta 1990 sameva. Od leta 1976 se pouk vrši v montažni šoli izven tega naselja. Foto: E. Benčič, 1988.

Nada Morato

STOJI UČILNA ZIDANA

(predgovor h knjigi)

Ta mala knjižica, naslovljena s *Stoji učilna zidana*, je z naslovom posvečena obrambi mogočne kortežanske šole, ki ni bila pravočasno spomeniško zaščitena; ker stoji preblizu cerkev, je bila iz ideoloških razlogov prodana za male denarce. Pred desetimi leti jo je obrtna zadruga povsem in lepo obnovila. Zdaj pa žalostno gleda nove vandale, kako jo skrunijo. Tistih, ki so se zanjo petindvajset let borili proti potujčevalnim silam, ni več. Mladina ima premalo posluha za kulturo. Priseljencem, ki so se semkaj naselili zaradi krasot podeželja, na žalost ne pomeni nič, saj ne zmorejo doumeti, kaj pomeni ta šola tistim, ki so se zanjo borili proti tistim, ki so vpili: "Čičem in Hrvatom ne zidati palač." In, saj ne morejo doumeti tistih, ki so svoje žulje in dušo pustili v njej. Novi potujčevalni val pa ob vsem tem uživa.

Podnaslov knjižice bi se glede na vsebino lahko glasil tudi 180-letnica slovenske ljudske šole v izolski občini (v Kortah). Knjižica je nastajala dlje časa in je bila namenjena 40. oziroma 50. obletnici obnovitve slovenske šole v izolski občini. Tedaj je del tega besedila izhajal v občinskem tedniku Mandrač. Ker je danes kulturna podoba tega območja prizadeta in na razcepu, šola pa zaradi priseljevanja ljudi različnega etničnega porekla, pritiska iz soseščine in tudi neodgovorne politike izgublja učence, so občinske oblasti sklenile, da tej stari in prvobitni slovensko-istrski šoli pomagajo pred nazadovanjem. Zato s potrpljenjem preberite naslednje strani in obrnite pogled vase! Hvala!

Ivan Novak

PREMALO OSVEŠČENA ISTRA

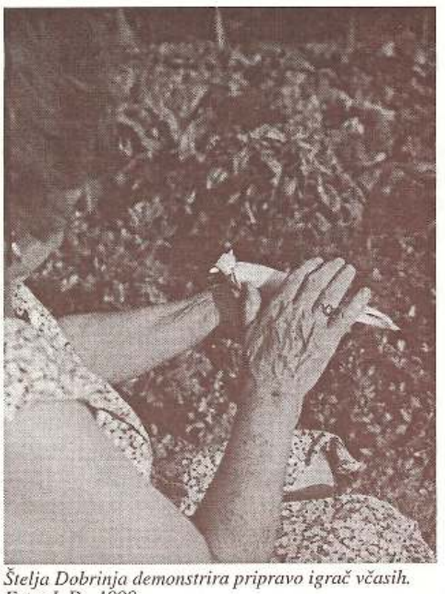
Proti koncu osemdesetih let so se začeli v Slovenski Istri vse bolj množično oglašati glasovi v podporo njeni pomembnosti in obstoju. Kot bi slutili, da se bliža zgodovinski trenutek, sta se z njim porajala nek strah in ogroženost. Zgodovinski trenutek je pomenil osamosvojitev, kar pomeni, da smo prvič v zgodovini dobili svojo državo. To se je zgodilo na začetku devetdesetih let ali bolj točno poleti devetnajsto enaindevetdeset. Strah in ogroženost pa sta občutka, ki sta vsidrana v podzavesti vsakega Istrana zaradi zgodovinskega spomina, saj so mu vse spremembe v preteklosti prinašale samo gorje. Ko sem omenil glasove, sem imel v mislih razna kulturna društva in posameznike, ki so po večletnem zatišju ponovno obudili svojo dejavnost. Nastalo je tudi nekaj društev, ki jih v preteklosti nismo poznali, in prav je tako. Vsi skupaj smo začutili potrebo, da se zavzamemo za to z znojem posvečeno zemljo, katero so naši dedje tako ljubeče negovali. Večina teh kulturnih društev praznuje prav v zadnjih letih tega tisočletja svoje stoletnice delovanja. Na žalost s prekinitvami pred in med, pa tudi po drugi svetovni vojni.

Spoznali smo, da je nastopil pravi trenutek, ko je treba tudi v svoji novonastali državi povedati in pokazati, da smo tu, da imamo svojo kulturo, jezik, navade, svojo kulturno dediščino, ki je vredna ohranitve in ni nič manj vredna od ostalih. Prav nobene potrebe ni, da bi se je sramovali. Pravzaprav je bila ta naša beseda predolgo manjvredna in prepovedana. Po desetletju in več dolgem delovanju društev, katerih večina je ljubiteljska, so ta utrujena. Članstvo je ostarelo, mladih pa ni. Ni jih v društvih, ni jih med obiskovalci predstav. Po geslu "komunizem je padel, zastonj se ne dela več", je celotna družba preveč pridobitniško naravnana. Sam menim, da je prišel čas, ko je v društvih potrebno kaj postoriti tudi zastonj, če hočemo, da bodo društva živela za ta prostor, za Slovensko Istro. Država je že dovolj vidno pokazala, da nima dovolj denarja za vse. Lahko pa bi bil bolj pravično razdeljen. Ne po logiki komolcev in jezika kot sedaj. Z besedo zastonj pa mislim brez denarnih nagrad. Morajo pa biti ustne pohvale, tiste v okviru društev in javne. Z njimi krepimo samozavest posameznikov in jim priznavamo trud in koristnost njihovega dela ter dajemo vzpodbudo za naprej. Prav gotovo niso vsi člani društev enako zagnani in ne doprinašajo enako k rasti društva.

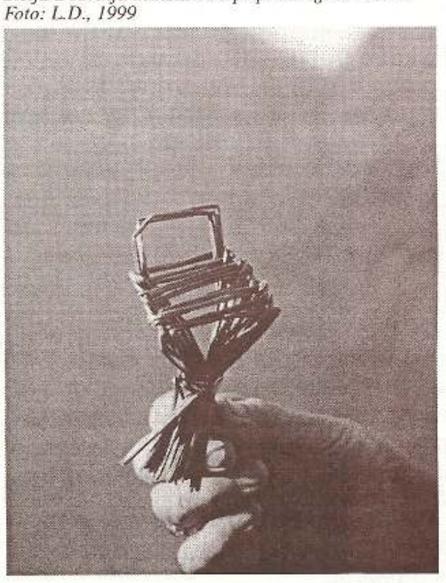
Vodstva društev pa naj svojim aktivnim članom glede na izkazani interes omogočajo široko razpravo o vseh delih društvenega delovanja. Tudi posameznikom, čeprav pravilnik o delovanju tega izrecno ne zapoveduje. Le tako bomo imeli v društvu zdravo prijateljsko vzdušje, kjer se nobeden ne bo počutil odvečnega in zapostavljenega. Seveda nobeden izmed članov društva ni nezameljiv, vendar je pri sedanjem skromnem članstvu vsak član še kako dobrodošel, vendar ne na račun ostalih članov ali pa društva nasploh. Delovanje društev po formuli "vsi enaki, vsi enakovredni" ni primerno za vsako sredino. Temu je potrebno posvetiti več časa in pozornosti in priti do realnih ocen, po katerih bi se ravnali. Da bi to uresničili, je nujno potrebna pomladitev članstva vseh društev, ne samo kulturnih. Pomlajevanje bi morali najprej začeti sedanji člani in s svojim vplivom usmerjati potomce ter jim dajati vzgled. Otroke je treba spremljati skozi vse faze njihovega odraščanja do polnoletnosti in konca šolanja. Pokazati jim je treba vrednost vračanja domov po končanem šolanju in ustvarjanju pogojev za zadovoljevanje vseh potreb na svojem območju. Tako dolgoročno zastavljen cilj bi prinesel vidnejše rezultate pri osveščanju Istranov. Samo tako osveščeni ljudje lahko ustvarijo pogoje za krojenje in prevzem odgovornosti za svoje življenje in boljši jutri.

Če bomo svoje življenje še naprej prepuščali preživetim vzorcem, nam tudi v bodoče ostane samo jadikovanje nad svojo usodo in nadvlada drugih. Prišel je čas, da dobro premislimo in se pošteno odločimo v prid svojega kraja. Nenazadnje je prišel čas, da se Slovenska Istra poenoti in ugotovi svoja hotenja in cilje in da nastopa v državi kot enoten prostor, ki ve, kaj hoče. Nadaljnje ljubosumno negovanje svojih vrtičkov škoduje. Vrtičkanje, ki bo dajalo rezultate velike obdelane njive, da. Ta velika njiva pa nekega dne lahko nastane iz študijskega krožka "Beseda slovenske Istre", ki domuje v Hiši od Čiuda v Loparju. Dragoceno združevalno delo študijskega krožka je treba vsekakor nadaljevati, da bi s svojimi kulturnimi lovkami razpredel mrežo po celotnem ozemlju Slovenske Istre in v obeh zamejstvih. V Italiji in Hrvaški. Skozi razpoznaven in odmeven kulturni center bi se društva lahko hitreje uveljavila doma in na tujem, saj bi bilo navezovanje stikov mnogo enostavnejše.

S to mislijo ne nameravam soliti pameti nobemenu članu kakega društva, še manj njihovim vodstvom. Je le moje videnje društvene ustvarjalne problematike, saj sem tudi sam član kulturno umetniškega društva "Domovina" iz Ospa.

Štelja Dobrinja demonstrira pripravo igrač včasih. Foto: L.D., 1999

Nada Morato

POGOVOR PRED CERKVIJO (Dvestoletnica kortežanske cerkve)

- *B: Pupce eno fentiće, matere eno vojete, none eno nonći, kaj ven ne par, de je den's lete već ledi, kur ponavade?*
- *C: Ma šikuro de, sej je den's ze nes masa velek dan, sej je naša nova cirku stara 200 let.*
- *Ti ... , boš puvel t'n leden, kej ut tist'ga cajta?*
- *A: Ne, ne bon!*
- *B: Ma, dej, dej ...*
- *C: Bodi brum'n eno samo šrajej!*
- *A: Ne, ne bon, ke me je sran!*
- *B: Ma "kaš'nbot" te ne blo, a?*
- *A: Segurno de ne, ke ten me niso puznale. Ma lete?*
- *B: Ben, ben, ne t'rba gledat ledi u faco. Glede će gor, će prute turne,*
- *A: ke ga pret već ko 210-letme še ne blo.*
- *C: Kaj res?*
- *A: Zeres! prejšnja mala cirkuca ni jimela turna, ma samo preselco, kur una v Šupetre.*
- *B: Kaj boš puvel še, ...?*
- *A: Kaj česte znet?*
- *C : Kaj so turn nerdile pret ku cerkvo?*
- *A: E, ja. Zečele so ses turnen leta 1791. eno fenile ses cirkvejo leta 1799. Zidele sojo puno let, ke tabot ni blo šoldu, kur den's, anka fara je jimela malo ledi, segala je dol do Lunzana eno ne du Grbču, ke so jimele sojo cirku v Vadrnigi.*
- *B: Kaj ste čule, kaj šrajejo naše ledje, kaku so zidle to našo cirku?*
- *C: Kaj, kaj šrajejo, a?*
- *A: De je guspud Benedetti lehko zido, ke je dobu Atilov zaklad.*
- *C: Ma teh Atiloveh zakladu je puno, a? Najdli so ga anka Koštebonci eno še, še kdo ...*
- *A: Znaste, da je o taprvi cirkve piš'jo uvre leta 1435. Bla je tako mikena, da so novo sezidali kar nad staro?*
- *B: Ko niso najdle zaklada, kaku sojo ponjor "zidle"?*
- *A: Nanker t'ga ne znaste, de je bil Benedetti s's bugate fameje, ke je živela "ne bogo". Von je šraju, da " je' samo lek eno palento".*
- *B: Soje stvuari dol u Jištre (u Barbani p'r Raši) so prodali eno se te zravon (pokaže) sezidale uno hišo, ke ji še denes pravejo p'r Benedettijevih. Ponjor so sezidali še cirku, turen eno faroš.*
- *A: Sojo sestro je guspud Benedetti poroču s Klevon, ke je pršo ses Furlanije ze zeta, pršo je "ne robo", kur se te reče. Za začetek tega rodu je vsadil pred hišo trto, ki še danes rodi. Puglette jo ten na zidu ut Benedettijevih! Prnesu jo je s's Furlanije.*
- *C: Si use puvel?*
- *A: Ne še! - Soje tri nečakinje je Benedetti poroču h Starcon, Hrvatinon in Korenikon. Rekli so jin Benedetke.*
- *B: A take so te stuari.*
- *C: Kdaj je bil Benedetti v Kurteh?*

Leon Bernetič

V KONCENTRACIJSKEM TABORIŠČU

V drugi polovici meseca februarja 1945 sem bil v spremstvu SS odveden iz zapora Coroneo na zaslišanje v štab SS na trgu Oberdan. Prevajalec italijanskega jezika je bil moški visoke postave, rjavkastega obraza, svetlo kostanjevih las, oblečen v rjavkasto obleko. Zagrozil mi je z besedami: "Se non ti conti la verita, ti impicheremo giu nel orto su un sigleser!" ("Če ne boš povedal resnice, te bomo obesili dol v vrtu na češnjo!") Rekel sem mu, da sem vse, kar sem vedel, povedal na zaslišanju na Škofijah, kjer so me zasliševali SS-ovci, ki so imeli slovenskega prevajalca. Imel sem še nezaceljeno rano na desnem ramenu.

Zadnje dni februarja leta 1945 nas je bilo doli na hodniku zapora Coroneo zbranih kakih 200-300 za odhod v taborišče smrti Dachau. Pred zaporom so stali trije tovornjaki s prikolicami, eden je imel dve prikolici, in en avtobus. Vse naokoli so stražili fašisti. Kazalo je, da niso vse naložili na naše tovornjake, ker jih je po imenskem preštevanju veliko manjkalo. Ali so jih vrnili v celice, mi ni znano. V vsakem kamionu je bil po en fašist z naperjeno puško. Med potjo so v Tržiču (Monfalconu), Vidmu (Udinah) in Pontebiju našemu transportu smrti priključili še druge. Med drugimi je bil iz Tržiča nek fotograf, pisal se je Pilochetti. Začel se je pritoževati, da so mu ravno sedaj preprečili, da bi veliko zaslužil. Pok. Florijan, Cveto iz Tržiča, nazadnje bivajoč v Piranu, je Pinochettiju rekel: "Mona, non sai che ne porta nel campo di sterminio in Germania!" ("Tepec, ne veš, da nas peljejo v Nemčijo v taborišče smrti!") Pilochetti je imel v kartonski škatli več kilogramov salame in drugih dobrot. Vedno je škatlo nosil s seboj na vse zbore, med spanjem pa jo je imel pod glavo. Neke noči je nek mladi Rus splezal pod ležalnik, odstranil lesene letve in s pomočjo dobrega noža napravil luknjo na dnu škatle in jo spraznil. Še tisto noč so Rusi vse pojedli in drugi dan ni nič pomagalo, čeprav so opravili natančno kontrolo.

V Vidmu so priključili dva mlada župnika, majorja bersaljerjev in kapetana artilerije. V Pontebiju se nam je pridružila močno sestradana skupina partizanov iz Jesenic. Naložili so nas na železniške živinske vagone in odpeljali proti Bavarski. Med transportom so priključili tudi oklepni protiletalski vagon. Na Bavarskem smo stali zaradi letalskega napada zavezniških

Narodna
KAKO JE ZATE DUŠA?

Kako je zate duša?
Na post'li se pozna,
zame je strašno hudo
pod tvojim okencem stat.

Prišla je zima,
huda je, led;
odpri mi vratca,
da se grem gret.

(Povedala: Rozalija in Palmiro Krmac, Čentur, 4. okt. 1999, zapisala D. L. Pel jo je tudi Palmirov oče.)

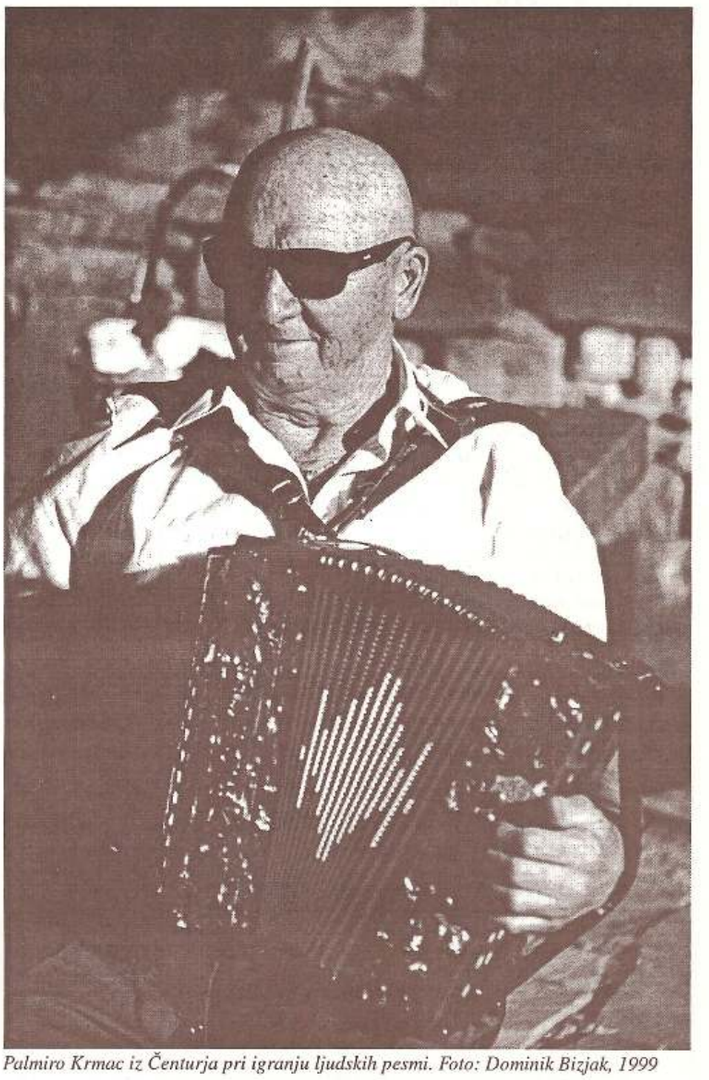
SVATBENA

Mi smo prišli pred vašo hišco,
da nam daste vašo hčer.
Mi vam bi jo rada dali,
pa ne vemo, da kam je šla.

Tam na vrtu je sedela
in se milo jokala.

Ne joči, joči, joči moja ljub'ca,
ker kmalu, kmalu, kmalu bodeš moja ženka,
ker kmalu, kmalu bodeš poročena,
ne joči se, ne joči se, ne žali mi srca.

(Povedal Palmiro Krmac, Čentur, 4. okt. 1999. Zadnjo kitico je Palmiru povedal Milko della Savia. Pesem se poje.)

Palmiro Krmac iz Čenturja pri igranju ljudskih pesmi. Foto: Dominik Bizjak, 1999

letal. Med tem postankom sem omedlel in padel iz vagona. Tovariši Kobal in drugi so me pobrali in vrgli v vagon, kot bi bil mrtev. Kasneje sem prišel k sebi in ugotovil, da mi neki Franc iz Celja drži glavo pokonci. Povedal mi je, da sem bil v nezavesti in v nevarnosti, da me drugi poteptajo. Bilo nas je toliko, da ni bilo prostora za sedeti. Menda smo še isti dan prišli v Dachau. Hodili smo po nekem drevoredu. Ob vstopu v lager je stražar vpil: "Micen hap!" in vsakega, ki ni snel kape ali klobuka, podrl na tla z udarcem puškinega kopita po glavi. Strašno je bilo videti, kako so tistim na čelu pobirali kape, klobuke in kovčke. Drugih, ki smo sneli kape, ni udarjal.

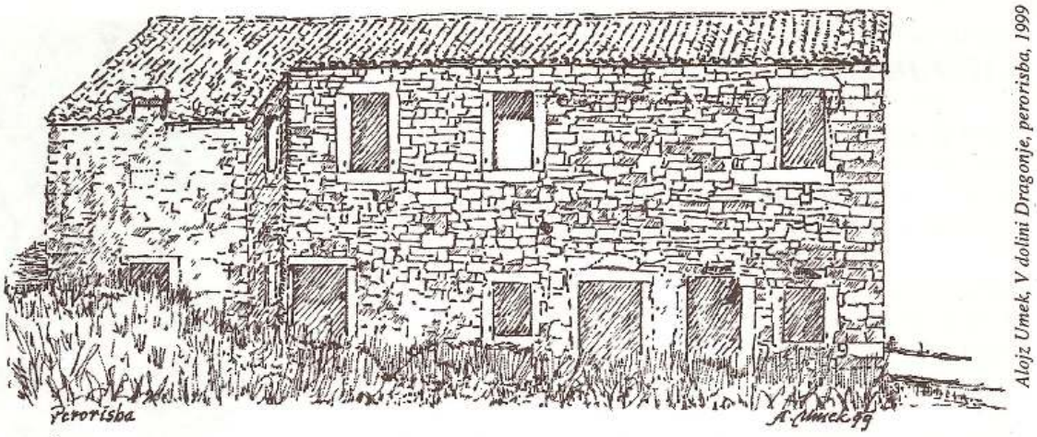
Ob popisu so nas opozarjali, da moramo vse zlate predmete izročiti in jih po mednarodnem pravu registrirati. Jaz sem imel bratov zlat prstan. Skril sem ga v milo in ga tudi uspel prinesti domov. Na nasprotni strani pisarn je bila velika kopalnica s tuši in vse polno mrtvih, ki so jih pripeljali iz Češke. Dva tedna so bili zaprti v vagonih brez vode in hrane. Preživeli so bili sami okostnjaki, taki, kakršni smo bili mi po dveh mesecih.

Leta po II. svetovni vojni sem bolehal za posledicami gorja. Bolela me je desna lopatica, ker me je kapo Majer udaril po njej z lopato. Še letos me je enkrat bolela lopatica. Spominjal sem se na mrtvo mamo in mislil na očeta, če se bo vrnil. Brat je bil še bolj izčrpan kot tedaj, ko sem ga srečal v lagerju Alah v Nemčiji. Niti 30 kilogramov ni imel. Z našo malo kmetijo se ni dalo živeti, od rdečega križa nisva dobivala pomoči. Pa tudi drugi so imeli težave. Poseben problem je bilo splošno neznanje, bili smo skoraj nepismeni. Predsednik NOO Marezige pok. Dreja Štok mi je napravil prošnjo v slovenščini za sprejem v Narodno zaščito. Bil sem sprejet. Čeprav sem bil v italijanski vojski in v I. prekomorski brigadi in imel še druge izkušnje, je bilo treba vse začeti na novo, se srečevati z mestnimi ljudmi, njihovimi navadami, novimi pravili za opravljanje službe. Bilo je potrebno vedeti, kaj pomenijo okrožnice, odloki in kasneje tudi zakoni. Tudi med nadrejenimi je bilo malo takih, ki so znali kaj več. Vsi skupaj smo si prizadevali izpopolniti si znanje. Nismo imeli takih, ki bi dolgoročno presodili naš obstoj, naše pravice. Bilo pa je takih in so še danes, ki rovarijo, da bi zdgodovino zaustavili in iz nas naredili sluge.

To moje pisanje ponavljam, ker so bili taki kot jaz vsi moji vrstniki Istre, Brkinov, Krasa in Goriške. Slovenci, Italijani in Hrvati smo bili prikrajšani v izobrazbi. Pa tudi skozi koncentracijska taborišča smo šli iz vseh vasi po krivdi enega ali drugega. Sedaj se piše in lepša ozadje vsega. Za motive, zakaj je bilo tako, pa nobeden noče natočili čistega vina.

DOMOZNANSTVO

- *A: Ut leta 1764 do leta1823, to je 59 let.*
- *B: Pove', pove' ten ledem, k'ku je blo, ko so novo cirku žegneli?*
- *A: Bil je masa velek praznek. Žegnu jo je škof de Ponte.*
- *C: Keteri dan je blo tu?*
- *A: Trećo nedelo oktobra 1799. To je zepisno ten gor ned vhodon.*
- *B: Eno ut tebot praznuj'mo opasilo prev trećo nedelo v oktobru.*
- *A: Pret t'n so ga praznovali 1. ne delo.*
- *B: Povedi, povedi kako je škof pršo v Kurte, sej tabot ni blo avtov eno ne lepih cest!*
- *A: Pravijo, de ga je h Bandelji šel jišćet župan ses senenim vozom pred kater'ga so morali vpreči štiri vole.*
- *C: Kaj taku je bil škof težek?*

Alojz Umek, V dolini Dragonje, perorisba, 1999

- *A: Ne težek, ma v Kurte ni pršo san eno tebot pot ne jimela take džire kur ta, ke je jimno še den's eno jo je neredu kmalen po cirkve "Napoleon". Stara pot je šla bolj neravnost eno zetu močno navzguren! V vas ne pršla taku kur zdej, p'r "nebotičn'ke", mu na Jugne eno je šla skuze Duljnjo vas.*
- *C: Zgodbo ses vulmi (bekin'me), ke sojo vlekle škofa so morda pomešali sez uno, ke prave, da so maženo za ulje prpelale u Kurte z usemi vaškimi vol'mi (ale pa teku, da so volon dale pet "župco")?*
- *A : O, ne, ne sez " medljansko župco", ne! Prpelale smo ga same Kurtežane!*
- *B: Vi ten, ste znali te stvari, ke smo van puvele, a?*
- *A .... (potiho): Ne znaste, ne ...*
- *C: Mi ja! - Mi čemo znet ze naše korenine. Zrasti ćemo ravni eno ponosni, kur je neš tur'n!*
- *B: Saj se je sez novo cirkvejo eno turnen, anka ses novo cesto, ses farno šolo začel neš preporod!*
- *A: Dvajset let po cirkve smo dobili anka ljudsko šolo, ki edina v Slovenjski Istri deluje neprekinjeno uvre 180 let.*
- *A,B,C: Eno gledmo dobro, de jo nen ne bojo vzeli!*

DOBRINJA FRANC
POBEŠKA CESTA 1.
(66000:- KOPER

Moja dejavnost v organizacji "TIGR"

Otroška leta sem preživel s starši v Loparju. nekaj let pa v Trstu, kjer sem hodil v slovensko šolo pri Svetem Jakobu. V tistem času je gorela slovenska knjižnica pri Sv. Marku in tudi Narodni dom.

Ljudje so zaradi tega dosti žalovali in sovražili fašizem. Ko sem to videl in slišal sem ga sovražil tudi jaz.

V Škedenju pri Trstu sem imel strica Antona Dobrinja ki je bil socjelist in mi je povedal marsikaj koristnega za izgradnjo moje protifašistične zagesti. Bil je član organizacje "TIGR" in sodeloval v raznih akcijah proti fašizmu.

Leta 1925 smo se vrnili v Lopar. Eno leto kasneje 1926) sem bil tudi jaz sprejet v organizacjo "TIGR"
Sprejel me je tedanji sekretar Ivan Dobrinja- po domače

Bat, ki je kasneje šel v Ameriko. Njemu sem plačaval 2 liri mesečne članarine. Po njegovem odhodu je sprejel sekretarstvo Rudolf Marsič.
Ostali člani so bili:
Avguštin Kavrečič- umrl v J Ameriki.
Jože Vatovec- Pivčan) bil je upornik v Boki Kotrski in najstarejši član naše organizacje),

Ivan Bembič-Fuč šel v Ameriko.
Andrej Kavrečič šel v Ameriko), vrnil se je nazaj in umrl
Ivan Marsič- Pecinič) šel v Ameriko, 1930 se vrnil a bil takoj aretiran. Umrl na Sardeniji).

Ivan Dobrinja- Mrlin),in
Rudolf Marsič) Oba obsojena od Specjalnega sodišča v Rimu, prvi na 18 let, drugi na 19 let ječe).

Sestanki so bili vedno tajni. Spominjam se sestanka v koči kažeti) na Planelah. Na tem sestanku smo bili sami nekaj Loparco.
Vodil ga je Jože Pivčan. Povdaril je da moramo biti enotni in se ne ustrašiti, ker delavska stranka mora zmagati.
On nam je tudi povedal, da se imenuje naša organizacja"TIGR"
In da se mora ta organizacja,ki se bori proti fašizmu širiti med naše ljudstvo.

Pivčan nam je pripovedoval tudi o dogodkih v Boki Kotorski, kar je bilo za nas mlade zelo zanimivo.

Drugi sestanek smo imeli v Barinovi koči v Potoku. Tam nas je bilo nekaj Loparco in še Adam Brnetič iz Brnetičev, Jože Lovrečič iz Boršta.Sestanek je vodil Pivčan

Pričevanje Franca Dobrinje o delovanju v organizaciji TIGR

Marij Muženič iz Kvaličev je prihajal v Lopar v naše vrste je bil na specjalnem sodišču v Rimu je dobil 3 leta Kapoza.

Ivan Dobrinja- Mrlin in jaz sva bila nekoč tudi na sestanku s Pobežani pod Čežarji. Na tem sestanku so bili Angel Burčič in njegov brat Benjamin, Ferdo Tedeško, Albin Tedeško, ter Marjo Pobega, vsi iz Pobego.

Enkrat sem bil na sestanku tudi v Laborju. Ki ga je vodil Rok Kocjančič- študent: tam so bili še: Lazar Kocjančič- - Grzon, iz Pomnjana, Jože Lovrečič iz Boršta Franc Babič iz Babičev: Adam Brnetič iz Brnetičev6(ta je bil podkovan, kasneje odšel v Ameriko).

Sestajali smo se tudi v Trstu- v bregu Stajce tam smo bili še: Stanko Piščanc z očetom iz Roba: neki Karlo iz Robide, Viktor Longo s Skala Santa: Franc Sosič in njegov sin Viktor. Sestanik je vodil Francev oče, ki smo mu pravili" nono. MB Bil je Intelegenten mož in dober govornik, dajal nam je veliko pobud, da smo imeli veselje v organizacji,)

Večkrat sem šel v Premengan pri Miljah k Gigju ali Lojzu Čač tam smo se dobili še s Čač Ivanom- Bil in se pogovarjali o delo in stanju v organizacji "TIGR".

Potem sem bil tudi pri Francu Udoviču v Mazinjevi ul.4 v Trstu kjer smo se dobili še s Francem Zafredom-- Matijonom in njegovim bratom Antonom iz Stare Sušice pri Pivki. Udovič je bil zelo zanesljiv in nam je dajal- vlival pogum.

Franc Zafred mi je predstavil nekega tovariša iz Proseka, ki je bil sojen 30.let zapora.

Nadalje sem bil povezan še z Ivanom Cahom- Iskra iz Brtešev od njega sem dobival leta 1936 tiskane letake) za širit propagando proti fašizmu. Pri njem smo se dobili še z Jakobom Kofolom iz Rižane, Francem Ivančičem- Luka iz Gabrovice, Antonom Krašovcem iz Gabrovice.

Povezan sem bil tudi s krojačem Novakom iz Turkov pri Pridvor.

Po mojem odhodu k vojakom in aretaciji večjega števila tovarišev nekateri pa so se odselili v Ameriko. S tem je bila ta zveza organizacja " TIGR" pretrgana.

dne 27. 2. 1981

Leon Bernetič

SPOMINI - 3. del

Še nekaj besed o avanturističnih dogodkih na morju, zapisanih v prejšnjih številkah. Pozimi v letih 1946-1947 je bil hud mraz. Ob obali, kjer je bilo plitvo, zlasti v srminski laguni, je morje zmrznilo in naredil se je do deset centimetrov in več debel led. Bilo je namreč manj kot deset stopinj pod ničlo in ponoči je nehala pihati burja. Ko je sonce vzšlo, so se na površini morja pojavile velike količine skoraj zmrznjenih in poginulih sip. Zato so vsi ribiči iz Izole, ki so imeli čolne na motorni pogon, izpluli na odprto morje, z voligami zajemali sipe in jih metali na palubo. Nekdo je sporočil Narodni zaščiti v Koper, da je vsa izolska flota iz neznanih razlogov izplula proti odprtemu morju. Radijske zveze z ribiči ni bilo, zato so nas poslali, da gremo z motornim čolnom preverit, kaj se na morju dogaja. Ko smo izpluli iz Kopra, smo z močnim daljnogledom videli, da čolni plujejo cik-cak in da nekaj pobirajo iz vode. Približali smo se jim in ugotovili, kaj počno. Nato smo tudi mi začeli pobirati sipe iz morja. Volige nismo imeli in čoln je bil tako nizek, da smo z roko dosegli gladino in tudi sipe za našo potrebo. Naslednjo noč je visoka plima dvignila ledeno ploščo in morski tok jo je zanesel na odprto morje. Kakor sem že povedal, smo nato naleteli nanjo.

Leta 1946 se je kakih pet milj severno od Izole potopila tovorna ladja, ki je prevažala žito in konje za rejo, ki jih je pošiljala UNRA. Ne vem, komu so bili namenjeni, in ne, zakaj se je ladja potopila. Vem, da sta dva konja priplavala do izolske obale in se rešila. Žito pa so s pomočjo potapljačev iz Trsta raztovorili in ga uporabljali za krmljenje živine. Kdaj so ladjo dvignili, ne vem. Vem pa, da je na tistem kraju še nekaj ostankov, ker sem se pri lovu na skuše zapletel s panulo v razbitine ladje.

Neko noč smo zagledali na morju pri Debelem rtiču malo jadrnico. Ko smo se ji približali, smo ugotovili, da se mali čoln iz Strunjana imenuje Rita. V njem je bil Strunjančan, ki je v Trst skušal švercati štiri, pet kilogramov orad in brancinov pa tudi nekaj kilogramov cigaret Eneo. Na čolnu je s Strunjančanom ostal zaščitnik Eduardo Brucardo, jaz pa sem šel kontrolirat drugo ladjo, ki je šla po pesek na izliv Soče. Po vrnitvi Rite ni bilo več na istem mestu, da bi jo odpeljali v Koper. Valovi so jo zanesli proti Rexu in je kljub močnemu daljnogledu nismo mogli videti. Po brezuspešnem napetem iskanju vse naokoli smo mislili, da sta z jadri sama odplula proti Kopru. Pridemo v Koper, o ladji, zaščitniku Eduardu Brucardiju in Strunjančanu švercerju ni bilo sledu. Hitro so nam v rezervoar nalili bencin, a šele po nekaj urah iskanja, ko se je zdanilo, smo ju premražena našli pri Rexu. Dokler je bil čoln zaplenjen, smo ga uporabljali za prevoz premoga za potrebe naše kuhinje. Vozili smo ga iz Rexa in to na vesla. Premog smo potrebovali, ker je primanjkovalo drv.

Poleg službenih težav smo imeli nepopisne probleme, da bi prespali noč. Poleg lesenih postelj, dvoetažnih brand so predhodni uporabniki fašisti, Nemci in vojaki JLA pustili veliko leglo stenic. Te nam niso pustile, da mirno spimo, dokler nismo dobili strupa DDT, ki je leglo pokončal. Velikokrat smo se šli zmočit v morje, da se nas stenice niso tako prijemale in nam pile kri.

Ker koprski trgovci kot plačilnega sredstva niso hoteli

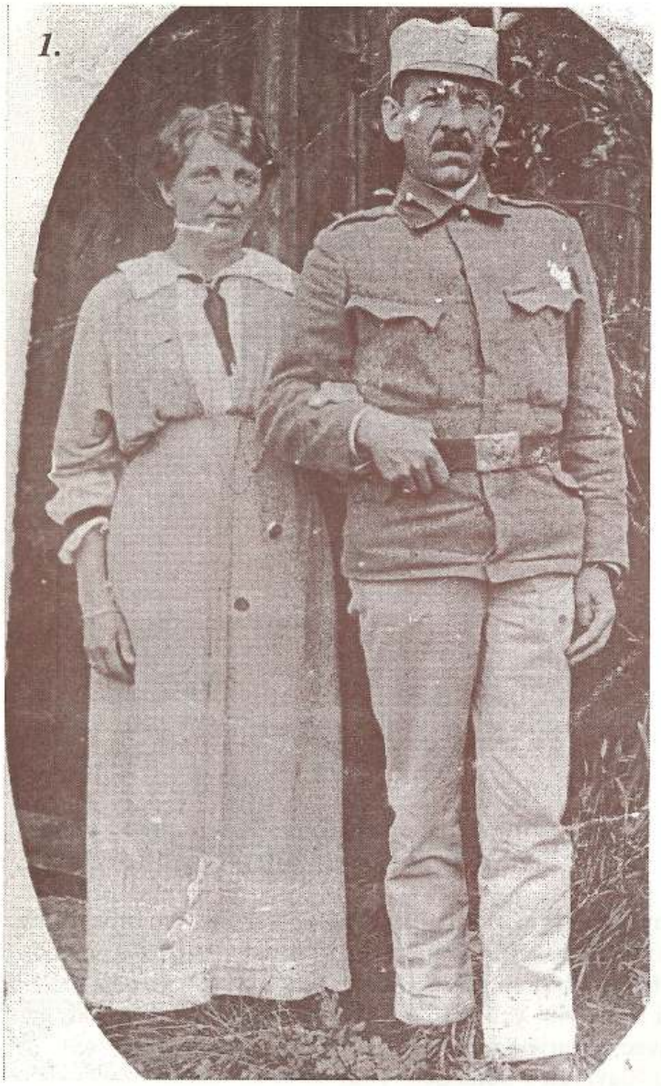
Mazorinka z Loparja v Kopru po vojni

sprejemati jugolir in so zaprli trgovine, so manifestanti iz okoliških vasi iz užaljenosti, ker so našli vsa vrata zaprta, izložbe razbili, nekaj trgovcev pretepli in enega celo ubili. To se je zgodilo pozimi leta 1946. Veliko bi o povojnih letih vedel povedati moj sodelavec, tovariš Karlo Adamič, ki živi v stari dvonadstropni hiši pri Slavniku v Semedeli. Tudi on je bil včasih motorist na čolnu.

Tudi po nekaj letih dela sem še vedno bolehal za revmatizmom in naduho, boleli so me zobje in še kaj. Zato mi je nekoč zdravnik priporočal obsevanje v koprski bolnici, kjer so to izvajali na stari način. Polegel si se na posteljo in čez tebe so položili nek leseni zaboj, pokrov. Širok je bil skoraj meter. Notranjost so ogrevali z gorilnikom na špirit, ki je povzročil močno potenje pa tudi opekline. Odvisno je bilo od nastavljene gorilne moči in časa. Obsevanje je po navadi trajalo trideset minut, ki so se zvrstila nekajkrat. Neko nedeljo sem prišel na obsevanje dopoldne. Službujoča nuna mi je nastavila obsevalnik in šla k maši, na mene pa povsem pozabila. Jaz sem vpil, žvižgal, tolkel po tistem zaboju, da sem ga skoraj razbil, a drugi pacienti so mislili, da razbija kak norec. Držali so se daleč in niso pogledali, kaj hočem. Pri sebi sem imel tudi pištolo, pa je nisem uporabil, ker me ni še tako močno peklo. Odstraniti zaboja pa si nisem upal, da ne bi zanetil požara. Čas je tekel, zazvonilo je v mali kapelici bolnice, maša se je končala. Nuna Gloria se je spomnila name in pritekla. Zajokala je in rekla: "Benedetto dio, che tu sei morto si, ma dopo tanto tempo vivo no. Prego mi perdoni, non volevo, ho dimenticato di lei." Jaz sem ji odgovori: "Non mi ha fatto tanto male, non aver paura, non le faro denuncia." Tedaj so bile v naših bolnicah za bolničarke samo nune.

(nadaljevanje prihodnjič)

IZ VAŠIH PREDALOV

1. Nadučitelj Orel, ki je gradil šolo v Kortah, z ženo, tudi učiteljico, med 1. svetovno vojno. Učitelj Orel je v Kortah služboval od leta 1895 do 1919. Last N. Morato.
2. Rožina Savtič in Danilo, Lopar. Last družine Savtič.
3. Vincenc Muženič, Potok, kot avstrijski vojak okrog leta 1917. Last P. Belič.
4. Ana, kuharica župnika Rebolja v Truškah, leta 1919. Last M. Kocjančič.
5. Ema Kavrečič, Lopar, 1934. Last A. Bembič.
6. Renato Starc, Lopar, kot italijanski vojak, okrog leta 1940.
7. Pavle Belič, Babiči, kot italijanski vojak na Rodosu, okrog leta 1926. Last P. Belič.
8. Ernesta Belič, Potok, okrog leta 1926. Last P. Belič.
9. Ernesta Belič, Potok, okrog leta 1926. Last P. Belič.
10. Angelo Hrvatin iz Loparja in neznani vojak v italijanski vojski v Trapaniju leta 1940.
11. Georgina Bembič, Lopar, okrog leta 1930. Last Z. Lovrečič.

7.

8.

9.

10.

11.

Marjetka Urbančič

AKTIV KMEČKIH ŽENA PRI KZ AGRARIA KOPER

Z delom Aktiva kmečkih žena sem začela v letu 1979. Do tega me je pripeljalo veselje do dela s kmečkimi ženami in moja poklicna usposobljenost. Leta 1962 sem končala Srednjo ekonomsko gospodinjsko šolo v Kopru in se zaposlila v Kmetijski zadrugi, kjer sem delala do upokojitve. Mentorica Aktiva kmečkih žena sem bila dopolnilno, ker sem bila sicer zaposlena kot vodja Hranilno kreditne službe pri Kmetijski zadrugi.

Prva leta je bila osnovna naloga mentorjev kmečkih žena izobraževanje. To je zajemalo razna predavanja iz gospodinjstva, zdravstva, varstva pri delu. Mentorji Primorske smo bili podrejeni Kmetijsko-veterinarskemu zavodu Nova Gorica. Naša nadrejena oziroma odgovorna je bila gospa Ema Pintar, diplomirana inženirka agronomije. Pomagala nam je pri pripravi programov in sodelovanje z njo je bilo zelo dobro. Vsako leto smo organizirale tudi strokovne ekskurzije. Ogledale smo si razne kraje in njihove znamenitosti. Obvezen je bil tudi ogled ene od kmetij in kasneje tudi turistične kmetije. V teh letih smo si ogledale celo Slovenijo, del Hrvaške, enkrat Bosno in leta 1983 tudi Beograd z okolico. Leta 1981 smo začele sodelovati tudi na prazniku refoška v Marezigah. Najprej samo v degustacijskem prostoru, kasneje pa smo pripravile tudi razstave v zadružnem domu (v sejni sobi). Naša prva razstava je bila na temo vezenin z naslovom "Vezenine nekoč in danes". Zbirale smo jih v celi občini Koper, saj so pri tem sodelovale kmečke žene iz cele občine. Glede na območje nas ni bilo veliko, vendar so bile tiste, ki so sodelovale, zelo aktivne. Naslednje leto smo imele razstavo kmečkih dobrot. Vsako posebej smo oštevilčile in jo uvrstile v srečelov. Vsaka dobrota je imela svojo številko in vsaka številka je zadela. Razstavljeni so bili tudi razni kruhi in peciva, kasneje tudi večje slaščice. Pri kruhu je bilo zanimivo, da je imela vsaka vas svojo obliko. Starejše ženske so točno vedele, iz katere vasi je kateri. S prodajo dobrot smo sodelovale v degustacijskem prostoru. Nudile smo domač kruh in bakala, ki se je zaradi svoje kvalitete zelo dobro prodajal. Enkrat smo pripravile tudi golaž s polento, spet drugič bobiče. Obenem smo prodajate tudi panceto in pršut. Z denarjem, ki smo ga dobile s prodajo, smo pokrile stroške razstave in druge stroške. Ženskam, ki so pripravljale izdelke, nismo plačale z denarjem, ampak smo z ostankom organizirale izlete in to dvodnevne. Pri organizaciji dejavnosti nam je pomagala Kmetijska zadruga Agraria in tako v zvezi s tem nismo imele stroškov. Občasno smo imeli mentorji iz vse Slovenije sestanke pri Zadružni zvezi v Ljubljani in po drugih krajih Slovenije. Na njih smo se seznanjali s problematiko kmečkih žena in razvojem kmečkega turizma. V občini Koper za kmečki turizem ni bilo posebnega zanimanja. V nižjih predelih ni bilo pogojev, v višjih predelih pa ni bilo vode, starost prebivalstva pa je bila zelo visoka. Razvoj kmečkega turizma naj bi tedaj šel preko zadruge, ki bi morala imeti tudi strokovno službo za razvoj kmetij, oziroma bi se morale kmetice izobraževati za vodenje turistične kmetije, za kar pa ni bilo zanimanja. V aktivu kmečkih žena sem sodelovala do leta 1991 do praznika refoška v Marezigah, nakar sem se upokojila. Mentorstvo je prevzela gospa Jana Bolčič, svetovalka pri Kmetijski pospeševalni službi Koper. Mentorstvo oziroma delo s kmečkimi ženami ne spada več v okvir delovanja Kmetijskih zadrug.

In še to. Z Aktivom smo sodelovale pri raznih otvoritvah prireditev in razstav, zato se je pokazala potreba po narodni noši. Ker je na kmetijah nismo dobile, smo jo z izkupičkom od sodelovanja na razstavah praznika refoška v Marezige kupile pri KUD Karol Pahor iz Pirana. Pri tem je sodelovala predstavnica Ministrstva za kmetijstvo gospa Kulovec in gospa Pintar iz Kmetijsko veterinarskega zavoda iz Nove Gorice. Po letu 1991 sem jo prepustila moji naslednici. Žal pa sedaj ne vem, kjer je ta narodna noša, ki je bila zelo pomembna za Aktiv kmečkih žena.

ALI JE KDO VIDEL NARODNO NOŠO V LASTI AKTIVA, KI JE IZGINILA NEZNANO KAM?

Nada Jerman iz Prad, članica Aktiva kmečkih žena, 1991

Danila Tuljak

DRAMSKI KROŽEK V KOŠTABONI

Učitelji so bili po vojni po vaseh steber kulturnega življenja. Po njihovi zaslugi so oživeli dramski krožki in ponekod pevski zbori. V začetku šestdesetih let je v Koštaboni delovala dramska skupina pod vodstvom učiteljskega para Golob. Skupina je štela nad petnajst članov, ki so vestno vadili skozi vse zimsko obdobje in se lotili tudi daljših del. Največji uspeh je skupina doživela s komedijo v treh dejanjih Klobčič, s katero smo gostovali tudi po ostalih vaseh. Krstno uprizoritev je doživela na domačih tleh v šolskih prostorih, kjer smo pripravili majhen oder. Bil je veliko premajhen za tako predstavitev, vendar smo se kar znašli. Zastor smo pripravili tako, da smo na žico napeljali rjuhe, ki smo jih prinesli od doma. Tudi kulise smo pripravili sami. Delo nas je zbliževalo, da smo ob njem prav uživali. Kostume smo si sposodili v gledališču v Kopru, nekaj pa smo si jih izdelali sami. Komedija se je dogajala v Liki in Gorskem Kotarju, zato so bili kostumi narodne noše Liške krajine.

Publika je z navdušenjem sprejemala predstavo in se zabavala, kar nam je bilo v veliko zadoščenje in nas spodbudilo za nadaljnje delo. Vsi člani skupine smo odnesli zelo lep vtis z gostovanja v Kortah, kjer smo igrali pred nabito polno dvorano. Prav tako se je ponovilo v Ravnu, sedanjem Svetem Petru.

Gostovanja izven vasi so spremljale

velike težave glede prevoza kulis in tudi članov krožka. Osebnih avtomobilov je bilo tedaj zelo malo in na vasi premogel le redko kdo. S težavo smo preskrbeli manjši kamion, pokrit s cerado, na katerega smo naložili kulise in se tudi sami posedli po dolgih lesenih klopeh, ki smo jih s težavo zadrževali, da se na ovinkih niso prevračali. Vožnja je bila vse prej kot udobna. Cerada ni mogla ubraniti prahu, ki se je dvigal iz luknjaste makadamske ceste in nam silil v nos in usta. Ko smo stopili s kamiona, smo bili vsi oprašeni kot mlinarji, da nam ni bilo razločiti barve las. Vse to ni kvarilo našega mladostnega navdušenja. Bili smo razigrani.

Posebno mi je ostala v spominu vožnja z gostovanja v Kortah. Proti domu smo se vračali ponoči. Na kamionu smo prepevali in se veselili uspeha gostovanja. Nenadoma je šofer ostro zavrl, da smo vsi popadali s klopi. Popadali so na nas, preko njih pa še kulise, ki so nas pokopale pod seboj. Prestrašeni smo začeli klicati, da se ni pripetilo kaj hujšega. K sreči smo jo odnesli le z nekaj buškami. Počasi smo zlezli s kamiona in šli gledat, kaj se je zgodilo. Voznik je v soju žarometov pred seboj nenadoma zagledal velik kamen. Ko pa smo prišli bliže, smo spoznali, da je bila le cementna vreča, napolnjena s papirjem. Očividno se je kdo hotel pošaliti in nas prestrašiti. Lahko rečem, da mu je tudi uspelo. Dobro smo vedeli, da je bilo glede delovanja našega krožka veliko zavisti in nevoščljivosti mladincev okoliških vasi. Zato so nam radi metali polena pod noge. Ta neljubi dogodek pa nikakor ni mogel zamegliti veselja ob uspehu v Kortah.

Na gostovanje v Šmarjah smo se pripravljali z vso resnostjo, kajti pri njih smo morali pustiti dober vtis. V Šmarjah je delovala zelo dobra dramska skupina, ki je pripravljala tudi zahtevnejša dela. Pri krožku so delovali tudi številni starejši občani in predvsem učitelji.

Spominjam se, da smo imeli pred tem nastopom vsi izredno tremo. Zaradi maloštevilne publike smo predstavo pričeli s polurno zamudo. Prvič smo igrali na velikem gledališkem odru v prostorni dvorani, ki pa je bila žal skoraj prazna. Predstavo si je ogledalo le kakih petindvajset ljudi. Domov smo odšli z grenkim priokusom. Šmarčanom najbrž nismo bili nikoli simpatični. Vse to nam ni vzelo upanja, a v Šmarjah nismo več gostovali.

Po nekaj letih je dramski krožek nehal delovati, ker so zaradi upada vpisov v šolo krčili število razredov in jih združevali z učenci bližnjih vasi. To je trajalo še nekaj let, nakar so zaprli vse vaške šole in učence priključili v šmarsko šolo. To je bila edina šola za vse vasi tedanje šmarske občine. Še danes je to edina osemletka za bližnje in daljne vasi. Z ukinitvijo vaških šol je prenehalo kulturno življenje na vasi. Zamrlo je za daljšo dobo, ki je trajalo do pred nekaj leti, ko se je v šavrinskih hribih začela istrska prebuja.

Nevja Muženič

VAS POTOK

Lepoto vsak rad vidi. Ustvariti pa jo zmore le tisti, ki jo občuti in nosi v sebi. Istrski človek jo je premogel veliko in jo veliko ovekovečil s peresom, čopičem ali instrumentom. Ni ga ustavilo ne trdo delo ne še trša gola istrska zemlja. Ob pogledu nanjo in na sinje morje, ki se je bleščalo v daljavi, se mu je še bolj odpirala svoboda duha.

Vas Potok se nahaja, skrita med griči, na poti med Vanganelom in Svetim Antonom. Leži v varnem zavetju hribov kakor v materinem krilu. Slovi po podnebju, zgodnji zelenjavi, dobrem olivnem olju, ki so ga Potočani nekoč stiskali kar v svoji oljarni, in še boljšem refošku. Znana pa je tudi po samosvojih, a delovnih in bistrih ljudeh. Tu ni nastajal samo dober domač kruh, za katerega so žito mleli v mlinu pod vasjo, ampak so bili tu doma tudi pravi domoljubi in veseljaki. Tu je zrastla godba, vsaka hiša je dala pevca ali godca. Po trdem delu so žuljave roke zmogle zasukati še pero, čopič ali glasbilo. Istrski človek, ki dostikrat ni zmogel z besedo izrazili mehkobe svoje duše, je svoja čustva izpovedal na druge načine. Tudi v športu mu je duh dobil krila. Znan je v Potoku rojen vrhunski športnik v osmercu Ivan Pobega, ki je pod italijansko oblastjo veslal v klubu Nautilus in Italiji priveslal zlato olimpijsko medaljo. V obdobju po vojni se je odselil v Koper, od tu pa v Kanado, kjer živi še danes.

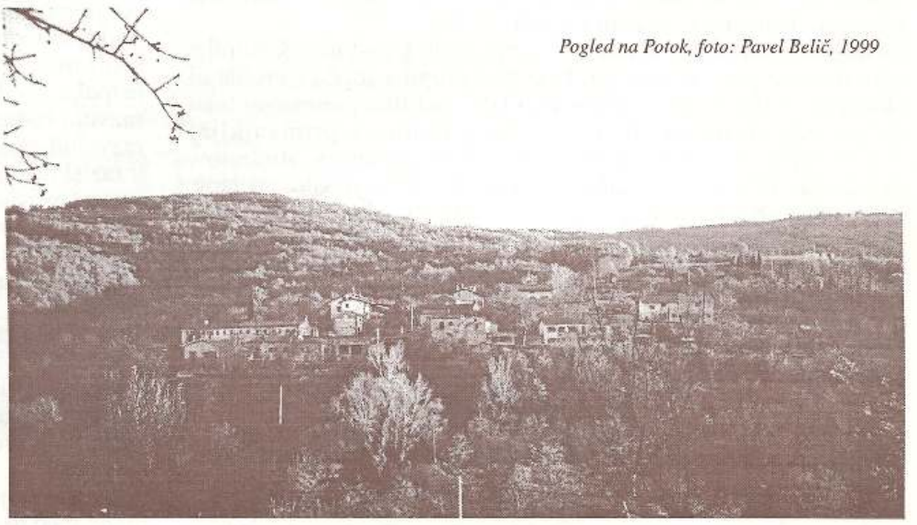
Starejši Potočani se z žalostjo spominjajo šager, ki so zaradi dobrega refoška trajale po cel teden. Pot sem gor so zmogli tudi mestni ljudje. Okušali so dobro kapljico in jo v flaškonih odvažali v Koper. Rasle pa so tu poleg dobre trte tudi lepe pupe. Tako se domačini spominjajo in nasmihajo ob smoli znanega koprskega gostilničarja. S konji, vozom in lodrico je prišel v Potok po vino in hotel poleg dobre kapljice okusiti še mehkobo domače gospodinje. V trenutku otipavanja pa je vstopil gospodar in razburjen hitro ukrepal ter z njim fizično obračunal. Prestrašeni gostilničar je za eno noč pustil na dvorišču konje, voz in lodrice. Če so tisti večer v Kopru pili potočanski refošk, ne vemo.

Mladi v Potoku niso bili nikoli siti. Le kako bi bili ob vsakodnevni maneštri! Fantje so se hitro domislili, kako bi si osladili usta. V tistih časih so tudi lisice bile bolj lačne in pogosteje na obiskih. Tako je padla odločitev, da bo za vse izginule kokoši v vasi kriva zvitorepka. Fantje so se dogovorili, da bo kradel vsakič eden. Ukradeno perutnino pa so kuhali in pekli različno, tam, kjer je zmanjkala tisti večer, ne.

Pino, znan veseljak in eden izmed tedaj mnogih harmonikašev v Potoku, je bil prepošten, da bi kradel drugod, raje je ukradel kokoš kar doma. Mati Marija pa se je ob številni družini večkrat prijemala za glavo in tako kot druge matere godrnjala: "Pi, pi, pi, ko, ko, ko! Ma oštja, ana manjka. Nazaj je bla lisica!"

Danes raste in se razvija tudi ta mala vasica. Kamnite zidove prekrivata omet in barva. Za zidovi pa ostajajo spomini, spomini, ki kar kličejo po tem, da bi jih tudi tu obudili. Zato resno razmišljamo o nastanku kronike vasi Potok.

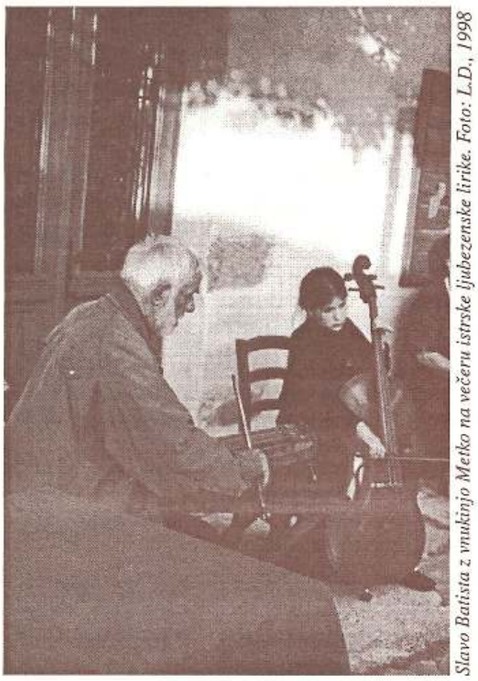
(Sestavek je nastal ob razstavi del slikarja samouka Rina Bonina iz Potoka v Loparju leta 1997.)

Pogled na Potok, foto: Pavel Belič, 1999

Slavo Batista

MOJ GLASBENI SVET

Slavo Batista z vnukinjo Metko na večeru istrske ljubezenske lirike. Foto: L.D., 1998

Star sem sedemdeset let in odkar se zavedam, se ukvarjam z dvema meni nadvse prijetnima področjema: glasbenim in likovnim svetom. V glasbi me je zanimalo predvsem raziskovanje glasbil, na likovnem področju pa kiparstvo, rezbarstvo, graverstvo. V oba svetova sem vstopil že v najranejšem otroštvu. Naj opišem najprej glasbeni svet. Začeti moram prav od začetka, od tam, do koder seže moj spomin. Prav majhen sem bil, ko sem najverjetneje ob šivalnem stroju mami vzel kakšno odvrženo nit, en konec stiskal z zobmi, drug konec pa napenjal z eno roko in s prstom druge roke udarjal po napeti niti. Igranje mi je bilo zelo všeč, čimbolj sem napenjal nit, tanjši zvok se je oglašal. Mami pa to početje ni bilo všeč, bala se je, da se bom z nitjo urezal v ustnico. Dekla, ki je pomagala mami, me je večkrat zaradi tega natepla in ker vem, da je dekla bila pri hiši do mojega tretjega leta, lahko približno ocenim svojo starost. Brenkanje me je zelo zabavalo in kmalu sem začel te niti napenjati na letvice, paličice ali manjše deščice, toda glasbilo je bilo zelo slabo. Niti so se slabo oglašale, komaj jih je bilo slišati, vendar nisem obupal. Kar naprej sem tuhtal in iskal nove možnosti. Nekega dne mi je prišel v roke kos odvržene telefonske žice. Prišlo mi je na misel, da bi to žico napel. Odmotam sem si košček tanke žice, telefonska žica je bila spletena vrvica več drobnih žic, na letvico sem zabil dva žeblja v razdalji trideset do štirideset centimetrov in med njima nategnil žico. Seveda je nisem mogel dovolj močno napeti, da bi kaj prida zvenela, toda ko sem na enem koncu vrinil med žico in letvico krajšo paličico, se je struna oglasila. Tega se zelo dobro spominjam. Zelo sem bil presenečen in neizmerno vesel. Žica je dokaj močno zazvenela in tako je bilo nekakšno brenkalo narejeno. Od točke, koder sem pod žico vrinil krajši košček lesa, kobilico, se je žica poševno spuščala vedno bliže k letvici in če sem tam pritiskal s prstom, se je zvok spreminjal, ker se je struna daljšala in krajšala - služila mi je kot ubiralka. Tako se je začelo: glasbilo je bilo kar slišno in prijetno, glavno pa je bilo, da je brenkalo. Vse skupaj se mi je zdelo pravi čudež, bil sem ves iz sebe od navdušenja, tekal sem po hiši in brenkal, neizmerno sem bil vesel te igrače. Zanimivo je to, da ni nihče v vasi imel nobenega glasbila (še danes ga nima). Ko sedaj razmišljam o tem, prihajam do zaključka, da sem lahko takrat videl morda le orglice, pa še to ni zagotovo. Kljub svoji nevednosti, sem si torej naredil glasbilo, kar dokazuje, da si je otrok sposoben sam narediti glasbilo tudi če ga še nikoli ni videl in ne ve, da sploh obstaja.

Ko sedaj razmišljam o svojem otroštvu, prihajam do spoznanja, da sem nosil že od rojstva v sebi neko gomilo praspomina, ki me je silil k temu početju. Zdi se mi, kot da sem že vse znal in je bilo treba znanje samo obuditi in sem morda znal samo prisluhniti temu praspominu. Raziskovanja glasbil se nisem nikoli naveličal, prijetno me je zaposlovalo celo življenje.

Ne vem zagotovo, koliko časa je minilo, da sem znal na to godalo, tako sem glasbilu pravil, igrati vse otroške pesmice in preproste ljudske pesmi. Kasneje sem odkril, ali pa mi je morda kdo pokazal, da struna dobi nek poseben zvok, nekakšno cviljenje, če

---

Elida Dobrinja

INICIATIVA ISTRSKIH ŠTUDENTOV 1.del

Delovanje kluba istrskih študentov bom predstavila v dveh delih. Tokrat bom opisala pomen te iniciative v Istri, naslednjič pa bo podano poročilo o delovanju samega kluba.

Zamisel o klubu istrskih študentov se je porodila v začetku študijskega leta 1996/97.

Poudariti moram, da v tistem času v občini Koper ni bilo delujočega kluba študentov.

Študentje s podeželja Slovenske Istre se med seboj nismo ravno poznali, saj smo hodili na različne osnovne in srednje šole. Bili smo sicer znanci na videz, a nič več kot to. Vendar je neka vez obstajala. Družila nas je skupna pripadnost istemu kulturnemu prostoru. Bili smo domačini v tujem svetu.

Generacije Istranov pred nami razen redkih izjem niso študirale, tako da smo prva generacija, ki se kot skupina sooča s problemi študentov v tujem svetu. Prebivalci Istre so bili v preteklosti tako rekoč neizobraženi. Iz tega izhaja kulturni primanjkljaj samozavedanja, ki ga je zaznati že na sodobni generaciji študentov, to je na nas. Prav v tem se kaže prva funkcija kluba istrskih študentov. Preko skupnih srečanj in spoznavanja svojih korenin se je zavedanje naših kulturnih posebnosti poglobilo, kar v nas dviga raven samozavesti. Kaj pa to prinaša s sabo, vemo vsi. Človeka, ki ne ve, kaj je, je lahko zlomiti. Pomislimo, kaj pa lahko povzroči klub bodoče inteligence, ki se zaveda svojih korenih, torej samega sebe. Praktično je ta kultura neizbrisna, saj bodo študirale tudi bodoče generacije; znanje in samozavest se bosta množila iz roda v rod. Skupina izobražencev ima v družbi moč, še posebej, če je podprta z znanjem na različnih področjih. Torej, prva funkcija kluba je spodbujanje narodne identitete in samozavesti posameznika in skupine.

Naslednja funkcija srečanj je izobraževalna. Preko skupnega druženja se spoznava nove stvari. Na vsako srečanje je povabljen strokovnjak z določenega področja. Tudi preko študijskega obiska štirih razstav ob stoletnici slovenske železarne v Trstu se člani izobražujemo. Timsko delo študenta usmeri v ustvarjalno delovanje, kar deluje vzgojno. Delovanje kluba istrskih študentov je podobno delovanju študijskih krožkov kot obliki izobraževanja v okviru Andragoškega centra Slovenije. Učenje v sodobnem svetu ne poteka le preko knjig in predavanj, ampak se znanje lahko absorbira tudi na neformalen način.

Tretje funkcija je socialno-animacijska. Preko skupnih druženj se pletejo trdne prijateljske vezi, ki pomenijo ogromno osnovo za nadaljnje delovanje izobražencev v življenju. V prijetnem vzdušju človek prav zaživi in se napolni z energijo. Danes, ko je v družbi vse bolj pereč problem odtujenosti, je taka oblika zdravega povezovanja mladih več kot pomembna. Srečanja so zanimiva, kreativna in zabavna obenem.

Najpomembnejša funkcija kluba istrskih študentov je usmerjanje bodočih izobražencev, da prevzamejo razvoj domačega kraja v svoje roke. Spoznanje, da je Slovenska Istra lahko predmet raziskav, pripelje do delovanja domačinov - strokovnjakov na področju razvoja lastnega kraja. Preko izbire seminarskih, diplomskih in razvojnih nalog s področja Istre lahko vsak s svoje stroke prispeva k raziskovanju in razvoju istrskega podeželja. Svoji zemlji lahko največ prispevamo ravno študenti, saj je začetek preučevanja določenega predmeta najtežavnejši.

Skupina deluje popolnoma neformalno in apolitično. To vodi do izoblikovanja posameznikovega lastnega prepričanja o aktualnih dogajanjih.

Voditi delovanje kluba ni preprosto; gre za delovanje v težkih pogojih. Kot je predstavljeno v zgornjem besedilu vidimo, da je iniciativa izjemnega pomena. Dejavnost študentov je podobna dejavnosti študentov povojne istrske generacije, ki je v Ljubljani ustanovila svoj klub. Iz njihovih vrst je izšel niz uglednih javnih osebnosti.

Zanimivo pa je dejstvo, da je klub študentov v občini Koper zaživel ravno med delovanjem kluba istrskih študentov.

po njej potegnem z nasmoljeno paličico. Zvok je bil podoben zvoku violine, vendar sam o violini takrat nisem še ničesar vedel. Tudi raziskovanje v tej smeri sem opustil do svojih zrelih let, ko sem si izdelal violinske citre.

Nenasitna želja po raziskovanju zvočnosti me je gnala naprej. Na širše deščice sem si začel napenjati po več žic, odkrivati sem začel novo poglavje glasbenega sveta. Ugotovil sem, da moje godalo lepše in glasneje zveni, če ga držim na mizi. Najraje sem brenkal na mendrgi, mizi z votlim prostorom za mesenje kruha. Čez ta globok predal je položen lesen ploh. Pod kobilico sem začel postavljati razne škatlice, največkrat prazno škatlico kreme za čevlje. Zvok se je spreminjal odvisno od škatlice, predvsem pa je bil glasnejši. Spominjam se, da mi je mama dala nekoč nekoliko večjo škatlico. Bila je okrogla, iz tenkega lesa, najbrž lekarniška, in moje godalo je neverjetno lepo in glasno zvenelo. Napenjati po več strun na letvico pa ni bilo tako preprosto. Potrebni so bili žeblji, ki jih takrat ni bilo prav veliko na razpolago, strune pa je bilo potrebno tudi pravilno uglasiti. Dela je bilo veliko in zamudno je bilo, jaz pa sem se ga loteval z veliko vnemo in nisem se ga naveličal ure in ure, dneve in dneve. Na krajšo deščico, dolgo trideset do štirideset centimetrov in široko deset do petnajst centimetrov, sem na enem koncu v čelo deščice, začel sem vedno nekje na sredini, zabil kak zarjavel žebljiček. Na drugem koncu sem vertikalno zabil daljši žebelj in ga skrivil tako, da sem naredil kljukico kot pri dežniku. Potem sem žico na enem koncu privezal na žebljiček v čelu deščice, drugi konec žice pa sem privezal za glavico, kljukico zvitega žeblja, ki je bil zabit pokončno na drugi strani deščice. S tretjim žebljem, ki sem ga vtaknil v kljukico, sem začel kljukico vrteti, žica se je ovijala okrog in se napenjala. Tej svoji pogruntavščini se še danes čudim. Ne razumem, kako mi je prišel na misel tako preprost in natančen način napenjanja žice. Z njim sem lahko zelo enostavno in natančno zvišal ali znižal ton. Rešitev je tako genialna, da še danes ne poznam boljše. Takrat ni imel nihče v vasi orodja, s katerim bi lahko žebelj preluknjal, izvrtal v njem luknjico in vanjo vdel žico ter jo navijal. Pa tudi če bi to naredil, žebelj ne bi zdržal in bi se pri luknjici zlomil. Prepričan sem, da je bil prav to pri mojem delu največji čudež. Zabil sem zarjavel žebelj, ga skrivil, zavezal žico, ga vrtel in žica se je napenjala bolj natančno kot pri današnjih mehanizmih, štiftih pri citrah ali klavirju. Žebelj je bil tanek in šlo je po malem in zato zelo precizno. To je tisto, kar mi je dalo nove možnosti. Z lahkoto sem lahko napenjal strune po mili volji, kolikor sem jih pač potreboval. Bil sem neutruden, počel sem to z velikim veseljem. Kot sem omenil, sem začel strune napenjati nekje na sredini deščice, tako sem jih imel možnost razvrstiti levo in desno po vrsti, kot je kazala potreba. Za osnovo sem imel vedno pesmico "Na planincah", to mi je bila nekakšna intonacija, uglasitev. Če sem hotel na tako godalo zaigrati "Na planincah", sem začel tako, da sem napel nekje na sredini prvo struno. Zazveneti mi je morala kar precej visoko. Potem sem sledil pesmici in napel za naslednji nižji ton naslednjo struno v levo smer, vzporedno, odmaknjeno od prejšnje za dober centimeter ... Na vrsti je bil tretji ton po pesmici, to je tretja struna, ki je spet šla v levo za en ton nižje in potem četrta, seveda spet v levo. Sledi ji peti ton, ki pa je za en ton višji od prvega, zato sem to struno uvrstil za približno centimeter na desno od prve - sredinske. Če sem hotel zaigrati "Na planincah", sem potreboval še eno višjo struno. Napel sem še to, spet na desno. Za pesmico "Na planincah" sem torej potreboval šest strun, če pa sem hotel potem zaigrati "Sijaj, sijaj sončece", mi je zmanjkal en ton, ki sem ga dodal spet v desno, saj je bila ta struna uglašena še za en ton višje od najvišje prejšnje. Tako je avtomatsko nastala diatonična lestvica in s tako uglašeno "harfico" sem z lahkoto zaigral katerokoli ljudsko pesmico.

(nadaljevanje s 1. strani)

populacijo. Informacije o razvojnih projektih ter možnostih za vključevanje vanje pa se zaustavijo vsaj na nekaj mestih in pridejo do potencialnih nosilcev in ljudi okrnjene in s časovno zamudo. Glede osveščenosti pa je treba poudariti, da je pomembneje kot to, kar znamo, kaj hočemo biti. Na podeželju avtohtono prebivalstvo Slovenske Istre še ni pravi nosilec lastnega razvoja. Odločitve potekajo preko vaških skupnosti in društev, ki delujejo ljubiteljsko in so lahko obvladljiva in vodljiva. Ne stimulira pa se nastajanje domačih strokovnih nosilcev in ekip. Razvojni projekti se poverjajo izvajalcem od zunaj ali inštitucijam, kjer so domačini v manjšini.

Pospešeno je stimuliranje in promoviranje anacionalnega koncepta kulture in razvoja preko dvokulturnih ali multikulturnih projektov. Pod floskulo multikulture se enak položaj kot slovenski daje drugim kulturam, pri čemer se hkrati ne naredi potrebnih korakov, da bi vladal enak odnos do slovenske kulture v drugih okoljih. To postavlja Slovence v neenak položaj nasproti drugim narodom. Utrjevanje dvojezičnosti ne temelji na enakopravnem položaju večinskega in manjšinskega naroda, ampak na spreminjanju Slovencev v dvojezični narod. Ob diametralno nasprotnih procesih v zamejstvu in drugih političnih in gospodarskih procesih to vodi v čisto asimilacijo našega naroda. To pa ni ne demokratično in ne naivno, je demagoško in noro.

Pozitivna je naravnanost, da okolju, kateremu pripadamo ali v katerega se vključujemo, čimveč doprinesemo. Zmotno pa je prepričanje, da bomo več prispevali, čimmanj bomo od sebe dali. Pa naj gre pri tem za sprejemanje kapitala, konceptov, jezika ali kulture. Ne le, da bomo s tem izgubili lastno pozicijo, identiteto, partnerstvo, v skupno zakladnico ne bomo prinesli ničesar. Nenehno razpravljanje o tem, ali bomo ali ne bomo obstajali jutri, bi se moralo nehati. Močne ustanoviteljice EU so med pogajanji za vkjučitev in obstanek EU kot temeljni postavile pogoj, da se ne briše ali pozablja narodna in kulturna identiteta nobenega naroda. Le to je temelj enakopravnosti kot nujni element za medsebojno sodelovanje in spoštovanje.

Vse to sili v ugotovitev, da našega položaja toliko ne določajo zunanji dejavniki, ampak naša drža. Drugi se bodo do nas obnašali tako, kot se sami do sebe. Trditve in vprašanja o naši majhnosti, pogojih študija v tujih jezikih, na tujih univerzah, odražajo le to, da se danes nismo odločili, da bomo študirali na lastnih univerzah in delovali v lastnem jeziku. Naše osrednje institucije naj ne iščejo rešitve za naše nazadovanje in podpirajo asimilacijo, ampak postavljajo temelje političnega, gospodarskega in kulturnega napredovanja. Da bomo gospodarji na svojih tleh, zemlji, v podjetjih in institucijah, da bomo govorili v svojem jeziku, bomo svoje dosežke in vpliv širili v bližnjo in daljno okolje. Končno pa prelom tisočletja ne postavlja vprašanja, kakšni bomo. Pomeni, da če ne bomo storili, kar je treba, bomo tokrat izginili.

Nevija Benčina - Smotlak

ODHOD

Tvoja popkovina se je utrgala,
čudna sila te je izsesala
iz mehkega objema tople postelje.
Tvoje podhlajeno telo se je ogrnilo v pajčevino,
ko si zapustil domačijo.

Pogledi. Foto: L.D., 1997

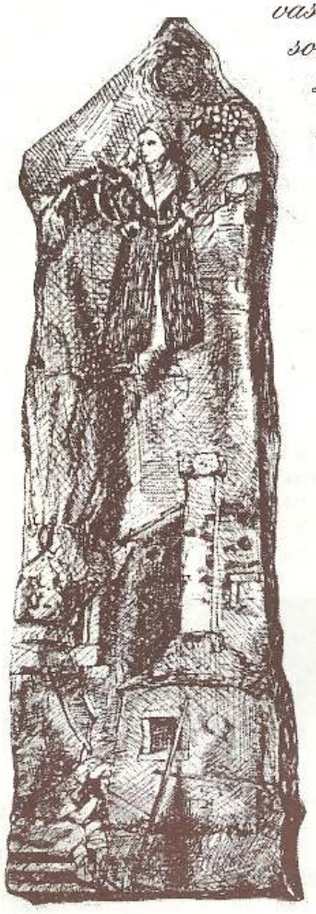
PO NAVDIHU ISTRE

Leda Dobrinja

Kraj, kjer počiva sonce

Obstajal je kraj, kjer je bilo sonce srečno. Polja so se smejala, drevesa so radostno razprostirala krošnje, veter je igral zdaj nežno, pa spet silovito in strastno. Zvezde so se ponoči spuščale prav do zemlje in luna nikoli ni bila toliko zasanjana kot takrat, ko se je ogledovala v tolmunih potoka. Bilo je prav, ko je dež pral ozračje in takrat, ko je jesen pometala orumenelo listje. Sonce od ubranosti in lepote ni moglo odvrniti pogleda s teh gričev. Grelo je, ko je svoj jutranji žarek položilo na najvišji breg, ko je polzelo čez senožeti in se spokojno potapljalo v morje. Tam je imelo svoje domovanje.

Potem je razum otopel in resnica več ni imela besede. Človek se je opijanil in postal slep za lepo. Delal je silo sebi in svetu okrog sebe. Lepota se je umaknila. Barve so obledele, glasovi so postali neubrani in vetrovi so divjali brez reda. Ljudje so kričali, noreli brez glave. Bili in teptali so okrog sebe, dokler se zemlja ni zaklenila vase. Gozdni duhovi, ki so prišli na pomoč, so popotnike začeli vlačiti v graje in čoki ob stezah so strašili tiste, ki so si upali dalje. Tako se je narava upirala potem, ko je zadnji človek zapustil polja. Livade so se zarasle, dobri duhovi so si v mraku nadeli grobe izraze. Vse je zakrknilo, venelo in lezlo vase. Zemlja je zaklicala na pomoč sonce. Najvišje plezalke so se ovile do vrha krošnje in druga čez drugo divjale, da bi prišle višje. Drevesa so iskala svetlobo, segala v veje sosed in dušila mlado brstje. Nazadnje je robida prepredla svet in uklenila zadnje trave.

Veselje bitij se je spremenilo v brezčutnost, otopelost pa v obup. Ta se je gostil in postajal vse temnejši. Življenje se je zvijalo v muki, dokler se iz njega ni izvila žalost. Postajala je vse bolj temna, dokler se ni spremenila v črno gmoto. Jokala je, cvilila in se zvijala. Šele ko ni imela več glasu, je obnemela. Od tedaj se tam, nastavljene soncu, zvijajo kače. Na kamnih razvalin so našle dom in se vsakokrat, ko se je sonce pokazalo, opozarjale na nesrečo, ki je zajela prostor pod nebom. Vse drugo se je skrilo v zemljo. Sonce je iz obrata v obrat gledalo in od nemoči obračalo pogled vstran.

Nekega dne v te puste kraje zatava dušica. Bila je posebno dobre volje. Popevala je, poskakovala in še opazila ni turobnosti okrog sebe. Njeno veselje je kmalu priklicalo drugo sestrico, nalo tretjo. Pele so in rajale in malodušje jih ni mogla povleči vase. Nasprotno. Tako so bile srečne, da so cel kraj videle lep in cvetoč. Ko so zaplesale, so k valovanju pritegnile trave pa grmiče in veje. Skozi petje so se začuli otožni klici. Deklice so zaznale prošnjo gajev. Poklicale so še druga bitja in vsak večer so pred igranjem očistili malo graje. čedili so in čedili, dokler se nekega dne žalost ni razpršila v ozračje, travnik pa zacvetel in svet se je spet zaveselil sam zase. Kmalu je z dreves zavela lepota. Rojstvo in rast, vse spet sledi, kot je zapoved.

Drevo, uklenjeno v srobotje, je zajokalo v radosti. Tudi vse ostalo je vstalo. Zadušeni izvir je privrel v potok, rogovila je postala kip, kamen se je spremenil v oltarček. Cel gaj je postal eno samo svetišče. Sonce na nebu, utrujeno od razdejanj, spet polaga pogled h gričem. Upira žarke v hrib in počiva dalje, da si nabere moči za poti čez horizonte. Svetu je zavladalo skladje. Tudi duhovi so pomirili srd in čakajo svoje prebivalce. Mogoče bodo priklicali sprehajalce, da jih popeljejo skozi gaj in jim pripovedujejo pravljico kraja, kjer še danes počiva sonce.

Silva Karim, Pripoved istrskega kamna, perorisba, 1996

List ISTRSKE TEME je vpisan v evidenco javnih glasil, ki jo vodi Ministrstvo za kulturo RS pod št. 1547. Po mnenju istega, št. 415-625/98 z dne 24. 4. 1998, spada med proizvode, za katere se plačuje 5% davka od prometa proizvodov. Uvrščen je v sistem ISSN pod št. 1408-6956. List izhaja najmanj šestkrat letno v nakladi 1000 izvodov. Izdajatelj: Vita, zavod, Koper, Županičičeva 39. Uredniški odbor: Duša Krnel - Umek, Silvan Prodan, Arduin Hrvatin, Avgust Danilo - Pucer, Alojz Umek, Nada Morato, Elida Dobrinja. Glavna urednica: Leda Dobrinja. Lektoriranje: Andreja Blažič Klemenc. Računalniško oblikovanje: Sara Morgan. Tisk: Tiskarna Glem. Naslov uredništva: Lopar 39, 6273 Marezige. Telefon/telefaks: 066-55 534. Cena: 400,00 SIT.

ŠTUDIJSKI KROŽKI